PROVINCIE

Noord-Holland

Monumenten Inventarisatie Project Noord-Holland

Purmerend

Gemeentebeschrijving, oktober 1992

Foto omslag:
Notabelewoning uit 1880
aan de Plantsoengracht 8
te Purmerend

Inhoudsopgave

Verantwoording *5*

1. **Inleiding** *7*

2. **Bodemgesteldheid** *9*
2.1 Bodem *9*
2.2 Afwatering *9*

3. **Grondgebruik** *11*
3.1 Agrarisch grondgebruik *11*
3.1.1 Veenpolders *11*
3.1.2 Droogmakerij de Purmer *11*
3.2 Niet-agrarisch grondgebruik *11*
3.3 Landschapsbeeld *11*

4. **Infrastructuur** *13*
4.1 Landwegen *13*
4.2 Wateren *13*
4.3 Dijken en kaden *13*
4.4 Spoorwegen *14*

5. **Nederzettingsstructuur** *15*
5.1 Algemeen *15*
5.2 Purmerend *15*
5.2.1 Ontstaansgeschiedenis en functieverandering *15*
5.2.2 Structuur *15*
5.3 Purmer (Purmerbuurt) *17*
5.4 Neck *17*
5.5 Buitengebied *17*

6. **Bebouwingskarakteristiek** *19*

Verantwoording inventarisatie *23*

Geraadpleegde werken *25*

Tabel *27*

Herkomst afbeeldingen *29*

Afbeeldingen *31*

Register *53*

Colofon *55*

Verantwoording

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is ontwikkeld op initiatief van de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur om geheel Nederland te inventariseren op het gebied van architectuur en stedebouw uit de periode 1850-1940. Het project wordt, in samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, uitgevoerd door de provincies en de vier grote steden.

De doelstellingen van het MIP zijn:
- het verkrijgen van een landelijk overzicht van jongere bouwkunst en stedebouw uit de periode midden 19de eeuw – Tweede Wereldoorlog;
- het bevorderen van kennis en waardering voor historische stads- en dorpsgezichten en monumenten van geschiedenis en kunst uit de periode midden 19de eeuw – Tweede Wereldoorlog;
- basisgegevens aan te leveren voor wetenschappelijk onderzoek op architectuurhistorisch, bouwhistorisch, stedebouwkundig, historisch-geografisch en/of industrieel-archeologisch terrein;
- bouwstenen aandragen voor te ontwikkelen beleid van de drie bestuurslagen ten aanzien van ruimtelijke ordening, stadsontwikkeling en monumentenzorg en als basis voor planologische en stedebouwkundige afwegingen;
- selectie- en registratie-activiteiten van de drie bestuurslagen ten aanzien van objecten, ensembles, structuren en gezichten mogelijk te maken.

Voor de uitvoering van de werkzaamheden zijn de provincies in regio's onderverdeeld. Binnen deze inventarisatiegebieden wordt het werk per gemeente verricht. Hiertoe wordt de gemeentelijke indeling van 14 maart 1988 (start MIP Noord-Holland) gehanteerd. Grenswijzigingen van later datum worden bij de betreffende gemeenten vermeld.

Van elk inventarisatiegebied en van elke gemeente wordt een beschrijving gemaakt waarin geografische, sociaal-economische en stedebouwkundige ontwikkelingen binnen het betreffende gebied c.q. gemeente worden geschetst, toegespitst op de periode 1850-1940. Voorts worden waardevolle gebouwen en ruimtelijke structuren uit de betreffende periode in beeld gebracht.

De nu volgende gemeentebeschrijving richt zich op de gemeente Purmerend. Voor geografische, sociaal-economische en cultuurhistorische ontwikkelingen in groter verband kan de MIP-regiobeschrijving Waterland worden geraadpleegd.

De gemeentebeschrijving is tot stand gekomen op basis van vergelijking van kaartbeelden uit circa 1850, 1900 en 1940, literatuuronderzoek en inventarisatie in het veld.
De gemeentebeschrijving volgt in de eerste vijf hoofdstukken het model voor een regiobeschrijving van drs. L. Prins, Rijksdienst voor de Monumentenzorg 1988. Hieraan zijn een bebouwingskarakteristiek en een verantwoording van de inventarisatie toegevoegd.

De eerste vijf hoofdstukken van deze gemeentebeschrijving zijn geschreven door R. Klip, als stagiair sociale geografie werkzaam bij de provincie Noord-Holland. De inventarisatie is uitgevoerd door drs. P.E. Devilee, inventarisator jongere bouwkunst bij de provincie Noord-Holland.

Haarlem, oktober 1992

I. Inleiding

De gemeente Purmerend ligt in het oostelijk deel van centraal-Noord-Holland en bestaat uit de stad Purmerend en de buurtschappen Purmer en Neck (gedeeltelijk). Het grondgebied van de gemeente bestaat uit (delen van) de volgende polders: Polder Wormer, Jisp en Nek, Hazepolder, Overwheersche Polder, Kwadijkerkoogpolder, Zuiderpolder, Polder Purmerland en de droogmakerij de Purmer. De Hazepolder, de Overwheersche Polder, de Kwadijkerkoogpolder en de Zuiderpolder zijn volledig bebouwd; de Purmerendse delen van de Purmer en de Polder Purmerland zijn (of worden in de nabije toekomst) grotendeels bebouwd. In deze gemeentebeschrijving (en in het gehele MIP) is uitgegaan van de gemeentegrenzen van vóór de jongste gemeentelijke herindeling op 1 januari 1991. De omvang van de gemeente was toen 2485 ha, het aantal inwoners op 1 oktober 1990 bedroeg 60.409. Gedurende de MIP-periode zijn de grenzen van de gemeente niet gewijzigd, maar daarna wel. In 1964, 1970 en 1980 werden delen van de gemeenten Kwadijk, Edam en Ilpendam geannexeerd. In 1991 werd wederom een deel van Ilpendam aan Purmerend toegevoegd, en werd een westelijk deel van Purmerend bij de nieuwe gemeente Wormerland ingedeeld.
De gemeente werd in 1990 begrensd door de gemeenten (beginnend in het noorden en met de klok mee draaiend) Beemster, Zeevang, Edam-Volendam, Monnickendam, Ilpendam, Wijde-Wormer, Wormer en Jisp.
De gemeente Purmerend behoort tot het MIP-inventarisatiegebied (MIP-regio) Waterland. Hiertoe behoren voorts de gemeenten Schermer, Beemster, Zeevang, Edam-Volendam, Katwoude, Monnickendam, Marken, Broek in Waterland, Landsmeer, Ilpendam, Wijde-Wormer, Wormer, Jisp, Graft-De Rijp, Akersloot en Uitgeest.
Ten behoeve van een overzichtelijke inventarisatie is de gemeente opgedeeld in de MIP-deelgebieden Purmerend/Purmerend en Purmerend/buitengebied.
(Zie afbeeldingen 1 t/m 7)

2. Bodemgesteldheid

2.1 Bodem

De bodem van de gemeente Purmerend bestaat uit veen en klei. Dit hangt samen met de ontstaansgeschiedenis van de twee landschapstypen die de gemeente kent, te weten het waterrijke veenpolderlandschap met strokenverkaveling (de polders Wormer, Jisp en Nek en Purmerland) en het droogmakerijenlandschap ontstaan uit een natuurlijk meer (het Purmermeer). De overige polders, van origine ook waterrijke veenpolders, zijn inmiddels dusdanig bebouwd, dat van het oorspronkelijke landschap weinig terug te vinden is.
In het begin van de 12de eeuw was Noord-Holland achter de duinen grotendeels bedekt met een dikke laag veen, die op de ondergrond van door de zee afgezette klei ontstaan was. Gedurende die eeuw werden aanzienlijke stukken veen door de destijds zeer actieve zee weggeslagen, en ontstonden grote meren zoals de Beemster, de Purmer en de Wijde Wormer. Tussen die meren bleven enige stukken veen gespaard, die in de loop der jaren werden omdijkt en ontgonnen: de veenpolders.
Bij de droogmaking van de Purmer (1622) bleek het veenpakket volledig verdwenen te zijn. In het noordelijk deel van de polder ligt zware oude zeeklei. Het zuidelijk deel (van het Purmerendse grondgebied in de Purmer) heeft een bodem die bestaat uit sedimenten afkomstig uit het Oer-IJ en de daarmee samenhangende kreken. Hierdoor is de klei ter plekke zeer humeus.
De veenpolders liggen op een niveau van gemiddeld NAP - 1.7 m.
De Purmer ligt veel dieper, op gemiddeld NAP - 3.7 m. De kruin van de ringdijk ligt ongeveer vijf meter hoger.
(Zie afbeelding 8)

2.2 Afwatering

De afwatering in de gemeente Purmerend vond al sinds ruim vóór 1850 geheel op kunstmatige wijze plaats. De belangrijkste boezems in de MIP-periode (en ook nu nog) waren het Noordhollandsch Kanaal en de ringvaarten van de Beemster, de Purmer en de Wijde Wormer. Hierop werd tussen 1850 en 1940 via slootjes, tochtsloten en het riviertje De Where het overtollige water uitgeslagen.
Rond 1850 werden alle Purmerendse polders door poldermolens bemalen. Tijdens de MIP-periode werden de meeste molens gesloopt en vervangen door achtereenvolgens stoomgemalen en diesel- en electrische gemalen. Alleen de polder Wormer, Jisp en Nek werd rond 1940 (en ook nu nog) gedeeltelijk door een poldermolen bemalen.
In de richting van de afwatering is geen eenduidig patroon te herkennen. De nabijheid van de ringvaart van een droogmakerij lijkt het belangrijkste richtingbepalende element te zijn, ondersteund door de stroomrichting van de oude veenstroompjes (van west naar oost). Zodoende wateren de Zuiderpolder, de Overwheersche polder en de Kwadijkerkoogpolder af op de Purmerringvaart en de polder Purmerland (althans gedurende de MIP-periode) op de ringvaart van de Wijde Wormer.
(Zie afbeelding 9)

3. Grondgebruik

3.1 Agrarisch grondgebruik

Omstreeks 1850 waren de veenpolders voornamelijk als grasland in gebruik, terwijl in de droogmakerij de Purmer akkerbouw werd bedreven.

3.1.1 Veenpolders
De Polder Wormer, Jisp en Nek was na de overstromingen in de 12de eeuw een veeneiland tussen de Beemster, de Wijde Wormer en het Starnmeer in. De ontginning geschiedde door loodrecht op de hoofdafwateringssloten kavelsloten te graven. Zo ontstonden smalle, langwerpige kavels. In 1630 werd het gebied bedijkt, uit bescherming tegen wateroverlast van de omringende meren. Het waterrijke veengebied was in de periode 1850-1940 (en ook daarvoor en daarna) als grasland in gebruik.
De Polder Purmerland, waarvan het noordelijk deel in de gemeente Purmerend ligt, kent sinds de eerste ontginning een strokenverkaveling. De smalle, langwerpige veenstroken zijn van oudsher als grasland in gebruik.
In de MIP-periode zijn de Hazepolder en een klein deel van de Zuiderpolder bebouwd. Daarbij werd de oorspronkelijke strokenverkaveling deels gehandhaafd in het stratenpatroon (zie 5.2). Het overige deel van de Zuiderpolder bleef in de MIP-periode grasland. Sinds Purmerend in de jaren '60 overloopgemeente van Amsterdam werd, zijn de Zuiderpolder, de Overwheersche Polder en de Kwadijkerkoogpolder geheel volgebouwd. In de MIP-periode waren ook deze veenpolders als grasland in gebruik. In het huidige stratenpatroon is de oude strokenverkaveling niet terug te zien.

3.1.2 Droogmakerij de Purmer
In 1620 werd op initiatief van de steden Edam en Monnickendam begonnen met de droogmaking van de Purmer. In 1622 vond de verkaveling plaats. De lange, smalle kavels liepen vanaf de ringdijk tot aan de Middentocht, en werden aan beide zijden van de tocht door een weg (Wester- en Oosterweg) in tweeën gedeeld.
De bodemgesteldheid van de Purmer (zie 2.1) maakte dat vooral het noordelijk deel zeer geschikt was voor akkerbouw. Het overige land was gedurende de MIP-periode als grasland in gebruik. In de loop der jaren (vooral na 1940) werd het aandeel van grasland echter steeds overheersender.
Omstreeks 1980 werd gestart met de aanleg van woonwijken, bedrijfsterreinen, recreatiegebieden en een bos in het Purmerendse deel van de Purmer (de westelijke helft).

3.2 Niet-agrarisch grondgebruik

Buiten de bebouwde kom komt in de gemeente Purmerend geen niet-agrarisch grondgebruik voor.

3.3 Landschapsbeeld

De (nog) niet bebouwde veenpolders (Polder Wormer, Jisp en Nek en Polder Purmerland) worden gekenmerkt door een zeer open, waterrijk landschap. Alleen langs de dijken en langs de weg (Purmerland) komt bebouwing voor, in de vorm van verspreid staande boerderijen.
De Purmer, voorzover nog niet bebouwd, is een vlak, zeer open graslandgebied. Vooral door de beplanting langs de wegen zijn grote rechthoekige ruimten ontstaan. Rond de grote stolpboerderijen, die alleen langs de Wester- en Oosterweg staan, is de erfbeplanting kenmerkend.

Vanuit de polder is de hoogbouw van de stad duidelijk zichtbaar.

4. Infrastructuur

4.1 Landwegen

Uit het patroon van de regionale wegen rond 1850 blijkt dat Purmerend ook in die tijd een centrumfunctie vervulde. Zowel de route Amsterdam-Hoorn als de routes Alkmaar-Monnickendam en Alkmaar-Edam liepen via Purmerend. Rond 1850 waren de volgende wegen verhard (hetzij met grind, hetzij met klinkers): de weg uit de Wijde Wormer via Neck naar Purmerend, de weg vanuit het dorp Purmerland naar Purmerend, de weg uit Amsterdam langs de oostzijde van het Noordhollansch Kanaal naar Purmerend en de weg vanuit Monnickendam door de Purmer naar Purmerend. Tijdens de MIP-periode zijn er geen wegen bijgekomen, maar is wel een aantal reeds bestaande wegen verhard: de westelijke dijkweg langs het Noordhollandsch Kanaal, de wegen over de ringdijken van de Overwheersche Polder en de Purmer (voorzover daar reeds eerder een weg liep). Ook de minder belangrijke wegen in de Purmer zijn tussen 1850 en 1940 verhard.
De verharding van het bestaande wegennet tussen 1850 en 1940 is waarschijnlijk terug te voeren op het toenemende belang van de Purmerendse markt. Het uitblijven van uitbreiding van het wegennet hangt samen met het uitblijven van een spectaculaire groei, zoals die zich na 1940 manifesteerde. Vóór 1940 was de capaciteit van het eeuwenoude wegennet voldoende, maar daarna dienden maatregelen genomen te worden om het toenemende verkeer op te vangen. Dit verklaart de aanleg (na 1940) van de autosnelweg A7, die een flink stuk van het Purmerendse deel van de Polder Purmerland in neemt.
(Zie afbeeldingen 10 en 11)

4.2 Wateren

In 1850 diende de meeste wateren in de gemeente Purmerend voor de afwatering van de polders en van de droogmakerij de Purmer. Alleen het Noordhollandsch Kanaal (1824) en de Where waren voor de scheepvaart van belang. Deze twee wateren zijn voor de ontwikkeling van Purmerend zeer belangrijk geweest (zie 5.2). Het Noordhollandsch Kanaal volgt (komend uit het zuiden) de loop van de in de 17de eeuw aangelegde trekvaart en vanaf Purmerend de ringvaart van de Beemster. De Where was ooit het verbindingswater tussen de Beemster en de Purmer, maar is sinds de droogmaking van die meren voor de doorgaande scheepvaart van veel minder belang geworden. In de jaren '60 van deze eeuw werd het riviertje buiten de oude stad om geleid.
Tijdens de MIP-periode is in het patroon van de wateren weinig veranderd. De voornaamste afwateringswateren zijn de ringvaarten van de Beemster, de Purmer en de Wijde Wormer, en de Molentocht in de Purmer.
Tussen de Melkweg en het tramstation vormde al vóór de MIP-periode een veerpont de verbinding over het Noordhollandsch Kanaal. Dit pontje is tussen 1950 en 1955 uit de vaart genomen. Het werd niet door een brug vervangen. Tot 1926 had Purmerend over het kanaal een stoomboot-verbinding met Amsterdam.
(Zie afbeeldingen 12 en 13)

4.3 Dijken en kaden

De belangrijkste dijken in de gemeente Purmerend zijn de waterkerende dijken van de veenpolders en de droogmakerij de Purmer. Deze dijken zijn alle vóór 1850 aangelegd; tijdens de MIP-periode (en ook daarna) hebben zich geen veranderingen voorgedaan. Langs dat deel van het Noordhollandsch Kanaal dat tussen de Polder Purmerland en de

Zuiderpolder door loopt, zijn ook dijken aangelegd (ook voor 1850). De meeste dijken hebben een toegevoegde functie als landweg, maar bijvoorbeeld een groot deel van de ringdijk van de Purmer heeft deze functie niet (zie ook afb. 10 en 11).
(Zie afbeelding 14)

4.4 Spoorwegen

In 1884 werd de spoorlijn Zaandam-Purmerend-Hoorn-Enkhuizen geopend. Om de lijn enigszins naar Edam af te laten buigen en zodoende aan de wensen van die stad te voldoen, diende de lijn ten oosten van Purmerend te lopen. Er moesten twee hoge bruggen gebouwd worden, over het Noordhollandsch Kanaal en over de Where, en tussen die bruggen diende genoeg ruimte te zijn voor een stationsemplacement. Zodoende ligt het tracé een eind buiten de oude stad. De ligging van het station verklaart de situering van de latere uitbreiding van Purmerend (zie 5.2).
In 1894 kreeg Purmerend een tweede railverbinding met Amsterdam, door de opening van de stoomtramlijn langs het Noordhollandsch Kanaal.
In 1895 werd deze lijn doorgetrokken: vanaf het Tramplein, langs de Kanaalkade, over een daartoe speciaal aangelegde ophaalbrug de Beemsterringvaart over, en door de Beemster naar Alkmaar toe. Dit laatste traject werd in 1931 vervangen door een buslijn; het traject Amsterdam-Purmerend werd in 1932 geëlectrificeerd en in 1949 gesloten. Behalve het tramstation (nu busstation) herinnert weinig aan de stoomtram. Ook de ophaalbrug is verdwenen.
Edam kreeg in 1906 dan toch een directe spoorverbinding door de opening van de stoomtramlijn tussen het station van Kwadijk en Volendam. Deze lijn liep door het noordelijke deel van de Purmer.
In 1933 werd de lijn gesloten voor personenverkeer en in 1944 ook voor goederentransport. Een deel van het dijklichaam is nog te herkennen in het landschap.
(Zie afbeelding 15)

5. Nederzettingsstructuur

5.1 Algemeen

De gemeente Purmerend kent een stad, Purmerend, en twee buurtschappen, Neck en Purmer (ook wel Purmerbuurt genoemd), die voor een groot deel van de voorzieningen van Purmerend afhankelijk zijn.
Het grootste deel van Neck ligt echter in de gemeente Wijde Wormer.
Het aantal inwoners van de gemeente nam in de MIP-periode toe van 3.937 tot 6.217 (zie tabel), waarvan de meesten in de stad Purmerend woonde.

5.2 Purmerend

5.2.1 Ontstaansgeschiedenis en functieverandering
Purmerend ontstond vermoedelijk in de 14de eeuw, als woonplaats van vissers op de meren Beemster, Wijde Wormer en Purmer. De eerste bebouwing concentreerde zich op en rond een hoger gelegen stuk land, ter plekke van de huidige Kaasmarkt. Met de visserij en de handel (Purmerend lag gunstig op de route Kennemerland-Zuiderzee) als voornaamste bron van inkomsten groeide de nederzetting uit tot stad (tolvrijheid in 1410). De droogmaking van de grote meren, aan het begin van de 17de eeuw, betekende het einde voor de visserij. Doordat de droogmakerijen belangrijke landbouwgebieden werden, ontwikkelde het centraal gelegen Purmerend zich tot marktstad en voorzieningencentrum voor de gehele regio. Van belang was ook de aanleg van de trekvaart en de jaagweg (zie 4.1 en 4.2) naar Amsterdam. Deze droegen bij aan de ontwikkeling van de bier- en melkhandel (Bierkade, Melkweg).
In de 18de eeuw, voor de Nederlandse economie een periode van stagnatie en recessie, bleven de welvaart en het aantal inwoners van Purmerend op een vrij constant peil, vooral doordat de markt een stabiele bron van inkomsten bleek te zijn.
De 19de eeuw bracht opnieuw voorspoed, vooral door de aanleg van het Noordhollandsch Kanaal (zie 4.2). De sluis bij Purmerend betekende voor de schepen oponthoud, maar bracht de stad extra inkomsten door de proviandering van de schepen. De verbeterde bereikbaarheid bracht ook nijverheid, zoals de houtzagerij (en -handel) en een traankokerij. Door de opening van het Noordzeekanaal (1876) werd het Noordhollandsch Kanaal een minder aantrekkelijke vaarroute, waardoor de genoemde activiteiten grotendeels verdwenen. De aanleg van de spoorweg en tramlijnen (eind 19de eeuw, zie 4.4) versterkte echter de centrale ligging van Purmerend ten opzichte van het ommeland. De stad werd een steeds belangrijker agrarisch centrum, hetgeen blijkt uit de vestiging van een melkfabriek, een groenteveiling en een destructor. Daarnaast was Purmerend rond de eeuwwisseling ook een verzorgingscentrum voor de regio geworden: ziekenhuizen, scholen, bejaardentehuis en postkantoor werden tussen het eind van de 19de eeuw en 1940 gebouwd. Rond 1900 ontwikkelde zich in Purmerend een aardewerk-industrie.

5.2.2 Structuur
Het oudste deel van de stad ligt rondom de Kaasmarkt, in een vierkant dat omgeven wordt door de Gedempte Singelgracht, Westerstraat, Nieuwstraat, Willem Eggertstraat, Kalkstraat en Gedempte Where. Tot in de 19de eeuw waren dit grachten. Ten westen van de stad stond het 15de-eeuwse kasteel Purmersteyn, op de plek die nu bekend is als de Vijfhoek. Ten oosten van de stad lag het veemarktterrein. De Kaasmarkt vormt het punt van samenkomst van de wegen naar Amsterdam (Hoogstraat), naar het kasteel en de Wijde Wormer (Padjedijk), naar Hoorn en de Beemster (Peperstraat) en naar de Purmer (Breedstraat en Dubbele Buurt). In de 16de eeuw groeide de stad en werd de vesting-

gordel aangelegd, die nu nog deels te herkennen is op de plattegrond. Het stratenpatroon in de kern is grotendeels gebaseerd op het patroon van de sloten en kavels.
Nog voor de MIP-periode ontstond enige bebouwing in de aan Purmerend grenzende Hazepolder en langs de Purmersteenweg. Het ging hier voornamelijk om bedrijvigheid, die langs het water gesitueerd werd.
De economische groei in de 19de eeuw leidde tot meer inwoners en meer verkeer, zodat de druk op de ruimte toenam. Tussen 1862 en 1864 werden alle grachten behalve de Where gedempt ten behoeve van het verkeer. De eerste uitbreidingen voor woningbouw werden geconcentreerd tussen het tramstation en het spoorwegstation, in de Zuiderpolder. Hier ontstonden aan het begin van deze eeuw achtereenvolgens de Vooruitstraat, het gebied Herengracht-Julianaplein-Julianastraat-Wilhelminastraat en het Rode Dorp (wijkje met naar bomen genoemde straten). Opvallend is dat de Vooruitstraat een eindje van de oude stad af ligt en dat pas enkele jaren later direct aan de rand van de oude stad gebouwd werd. De Vooruitstraat werd in 1911 bebouwd in opdracht van de gelijknamige werkmansvereniging, naar ontwerp van J.J.P. Oud. Vermeldenswaard is het niet-uitgevoerde partiële uitbreidingsplan uit 1911 van H.P. Berlage.
De twee oudste uitbreidingen volgden het verkavelingspatroon van de veenpolders, zodat lange, rechte straten ontstonden. De bebouwing is aaneengesloten en de huizen hebben geen voortuinen. Zowel de Vooruitstraat als de Herengracht-etc. zijn zodoende te kenmerken als stedelijk ingerichte gebieden.
Het tuinwijkachtige stratennet van het Rode Dorp (genoemd naar de rode dakpannen?) wijkt geheel af van de oorspron-kelijke verkaveling. Opvallend zijn de twee pleintjes. Tussen de woningblokken is een aantal plantsoenen aangelegd.
Overigens dient wat de typologie betreft opgemerkt te worden dat de uitbreidingen in de MIP-periode zeer bescheiden van schaal zijn.
Naast woningen werden in het gebied tussen tramstation en spoorwegstation ook enkele typisch eind-19de-eeuwse/begin-20ste-eeuwse voorzieningen gebouwd: een postkantoor (Emmakade/Herengracht), een HBS (Wilhelminalaan), twee ziekenhuizen (Emmakade en Purmersteenweg) en een bejaardentehuis (Populierenstraat).
Langs de Overwheersche Polderdijk, aan de overzijde van de Where, vond enige bebouwing plaats, waaronder naast een aantal verspreid staande woningen een destructor en een begraafplaats. Ook in de Hazepolder werd gebouwd. In de oude stad vond gedurende de MIP-periode (en ook daarna) veel vernieuwing en sloop en vervangende nieuwbouw plaats.
In de binnenstad werd op de Kaasmarkt de Hervormde Kerk gebouwd (1851/1853). In de omgeving van de Nieuwstraat en de Westerstraat zijn in de MIP-periode drie eenvoudige hofjes aangelegd; alleen het hofje bij de Westerstraat is bewaard gebleven.
Na de MIP-periode, werd Zuid (het gebied tussen spoorweg en Noordhollandsch Kanaal) verder bebouwd. In 1957 werd begonnen met de bouw van woningen in de Overwheersche Polder, hetgeen het begin van de enorme groei van Purmerend inluidde. Inmiddels zijn de Overwheersche Polder, de Kwadijkerkoogpolder, de Zuiderpolder, de Hazepolder en een groot deel van de Purmer volledig bebouwd.
De Where werd gedempt en omgeleid via de oude stadsgracht ten noorden van de oude stad.
(Zie afbeeldingen 7, 16 en 17)

5.3 Purmer (Purmerbuurt)

In de droogmakerij de Purmer ontstond in de MIP-periode, na de bouw van de kerk in 1865, een concentratie van bebouwing. Deze strekte zich uit vanaf de kruising van de Westerweg en de Purmerenderweg langs de

zuidzijde van de laatste. Het gehucht – meer is het nooit geworden – werd een centrale plek in de Purmer, met enige voorzieningen zoals een school. Inmiddels is het omgeven door het Purmerbos (aan de zuidkant) en een recreatiegebied, die beide deel uitmaken van de na-oorlogse uitbreiding van Purmerend.

5.4 Neck

Langs het water dat de verbinding vormde tussen de Wijde Wormer en de Beemster, ontstond in de late Middeleeuwen een nederzetting van voornamelijk vissers. Na de droogmaking van de grote meren werd Neck een vooral agrarische nederzetting, en dat is het nu nog. Groot is het gehucht nooit geworden, en in de lintstructuur – huizen langs de dijken aan weerszijden (vooral aan de zuidzijde) van het water – is in de MIP-periode (en ook daarna) niet veel verandering gekomen. Het grootste deel van het plaatsje ligt overigens in de gemeente Wijde Wormer.

5.5 Buitengebied

Tussen 1850 en 1940 nam het aantal boerderijen in de gemeente Purmerend enigszins toe, vooral langs de Overwheersche Polderdijk, langs de dijk van het Noordhollandsch Kanaal in de Polder Wormer, Jisp en Nek en in de Purmer (vooral aan de Westerweg). Een aanzienlijk deel van het agrarische gebied is echter na de MIP-periode bebouwd; de meeste boerderijen in die gebieden zijn zodoende gesloopt of omgeven door nieuwbouwwijken.

6. Bebouwingskarakteristiek

Tot ca. 1850 was de bebouwing van de gemeente Purmerend geconcentreerd binnen de grachten, het huidige centrum.
In de periode 1850-1940 werd de bebouwing in de kern voor een belangrijk deel vervangen of van nieuwe gevels voorzien.
Naast vervanging en verdichting van woningen en winkelwoonhuizen werden openbare gebouwen gebouwd, omdat Purmerend steeds meer de functie van dienstencentrum kreeg.

De kern van het centrum wordt gevormd door het aan de Kaasmarkt gelegen voormalige raadhuis, de Koepelkerk en het Waaggebouw.
Het raadhuis, ontworpen door architect Jan Stuijt, verving in 1912 het oude raadhuis. De voorgevel met de grote centraal geplaatste trappartij, de door een fronton geaccentueerde entree, de trapgevels en de toren zijn beeldbepalend. De Koepelkerk is een Rijksmonument en kwam in 1853 in de plaats van de oude kerk. Stadsarchitect W.A. Scholten had de kerk ontworpen als een regelmatige achthoek met een omgang en kapellen. Aan de buitenkant geven rondboogvensters en friezen, evenals de gecementeerde banden een extra accent aan de bakstenen kerk. De kerk heeft op de nok van het tentdak een houten koepeltoren.
In 1853 werd het Waaggebouw in Neo-Renaissance-stijl opgericht.
Dit gebouw verwees direct naar de handel op de Kaasmarkt. Tegels in de zijgevel verwijzen naar de brandspuit en de tekenschool die eveneens in het pand gehuisvest waren. Ook het Waaggebouw heeft een houten toren.
Opvallend zijn de kleine woonhuizen achter de kerk.
De winkelwoonhuizen in de straten die uitkwamen op de Kaasmarkt zijn na recente vernieuwingen deels veranderd. Enkele panden vertonen met name in detaillering de invloed van de heersende bouwstijlen uit de MIP-periode. Zo zijn er in de Peperstraat gave voorbeelden in Neo Renaissance-stijl als het oude bankgebouw no. 4 en de voormalige apotheek no. 24.
Een tweede belangrijke handelsplaats in Pumerend is de Koemarkt.
Het plein vervult van oudsher een belangrijke functie voor de veemarkt. Rondom het grote rechthoekige marktplein met hekken waaraan de koeien en stieren vastgezet kunnen worden staan veelal panden van voor de MIP-periode. Enkele panden kregen in de 15de of 20ste eeuw een nieuwe voorgevel of werden vervangen. De panden werden voornamelijk als hotel of café gebruikt. De café's worden iedere dinsdag druk bezocht wanneer de beestenmarkt in Purmerend wordt gehouden, een enkel café zoals Café Bontekoe (no.24) heeft behalve een gevel uit de MIP-periode ook een 19de-eeuws interieur met schilderijen van J.W. Stapper.
De panden aan de Koemarkt zijn over het algemeen klein van schaal, onder schild- of zadeldak met een kleine traveeïndeling. De maat- en gevelindeling van de panden geven de Koemarkt een beeldbepalend karakter.
In een klein Oudhollands vierkant gebouw ten zuiden van de Koemarkt regelt de marktmeester het marktwezen, de Doelestallen uit het eind van de 15de eeuw staan hier direct tegenover.
De tendens van vervanging van bebouwing vond ook buiten de directe kern plaats. Eveneens aan de Bierkade en Venedien kregen 17de-eeuwse panden een nieuwe lijst of schermgevel om de verbouwingen te maskeren.

Aan de Herengracht verrezen grote woonhuizen voor de gegoede burgerij, de panden aan de binnenzijde van de gracht zijn direct tegen elkaar geplaatst en vormen zo een beeldbepalende gevelwand, de panden aan de buitenkant van de gracht uit ca. 1910 zijn royale woonhuizen, ook tegen elkaar aan geplaatst, maar verschillend in vormgeving waarbij veel aandacht is geschonken aan de detaillering, zoals in de tegeltableau's,

glas-in-lood en verspringende delen in de gevel. Deze wand van woonhuizen vormt met de struktuur van de gracht een beeldbepalende entree tot de oude kern.

Direct buiten de oude kern (zowel binnen als buiten de grachten) werden scholen gebouwd; aan de Gedempte Nieuwe Gracht werd bijvoorbeeld de in rode baksteen opgetrokken school gebouwd in ca. 1930. Dit gebouw is beinvloed door de Amsterdamse school.
Naast de scholen werden eveneens kerken, een postkantoor in Neo-Renaissance-stijl, een bejaardencomplex en twee ziekenhuizen gebouwd.
De kerktorens zijn heel beeldbepalend voor Purmerend.

In de MIP-periode werden zowel de Algemene Begraafplaats aan de Nieuwstraat als de Rooms-Katholieke begraafplaats aan de Overweerse Polderdijk aangelegd.
De Algemene begraafplaats ligt in de oude bastionstruktuur van de stad en heeft een 19de-eeuwse entree met vaasvormen op de sokkels, eind 19de- en begin 20ste-eeuwse grafzerken, enkele met hekwerken.
De Rooms-Katholieke begraafplaats is via een bakstenen brug en een gaaf hekwerk toegankelijk. De begraafplaats heeft een bijzondere vegetatie, over het pad of via de omgang is de begraafplaats zichtbaar met zijn enigszins vervallen kapel, een 19de eeuws kruis en 19de- en 20ste-eeuwse grafstenen.
De Algemene Begraafplaats aan de Purmerweg kent geen grafzerken uit de MIP-periode. Plakettes herdenken de oorlogsslachtoffers uit de tweede wereldoorlog.

De ziekenhuizen staan beide buiten de oude bastionstructuur van de stad. Het Lidwina Ziekenhuis werd in 1912 naar ontwerp van archictect Jan Stuijt gebouwd, het in Neo-Renaissance gebouwde ziekenhuis werd onlangs gerenoveerd.
Het stadsziekenhuis aan de Purmersteenweg werd in 1940 geopend naar ontwerp van architecten Jan Plas en Cornelis Koning. Plas en Koning creeerden een gebouw naar de ideeën en gebruik makend van de vormentaal van de Nieuwe Zakelijkheid. Het ronde zusterhuis was door middel van een loopbrug met het ziekenhuis verbonden. Op het moment van de inventarisatie verkeerd het pand in zeer slechte staat.
Circa 1910 vond de eerste uitbreiding van Purmerend plaats buiten de gracht. In deze periode ontstonden de woonhuizen bij de Vooruitstraat, Architect J.J.P. Oud was bij deze uitbreiding betrokken. In 1911 werden het buurthuis De Vooruit en de woningen aan de Vooruitstraat 143-149 naar zijn ontwerp gebouwd. De Vooruitstraat is een lint van woningen onder zadel- of mansardekap, de noklijn haaks of parallel aan de weg.
De hoekwoningen bij het busstation (het originele ontwerp van het busstation was van Jan Plas) worden door afwisselend materiaalgebruik van hout en baksteen geaccentueerd. Opvallend in dit uitbreidingsgebied is de geheel uit hout opgetrokken Silesische villa aan de Julianastraat no.9 uit ca. 1925, naat ontwerp van architect F. Abel.
Tussen het station en het centrum werd rond 1920 het "Rode Dorp" gebouwd, hier bevinden zich voornamelijk rijwoningen onder zadeldak met loodrecht hierop geplaatste kappen. De huizen hebben twee bouw–lagen, soms met kapverdieping en zijn gedekt met rode pannen.
Direct bij het "Rode Dorp" werd de H.B.S., thans de Rijksscholengemeenschap, gebouwd.
Aan de andere kant van het kanaal werden in de Hazepolder eveneens woningen gebouwd. De eerste woningen werden ca. 1910 aan de dijk gebouwd. Door de ligging aan de dijk is de achterzijde van de woningen veelal lager gelegen.
Circa 1950-56 werden ook in dit gebied eengezinswoningen gebouwd. Aan de overzijde van de Overweerse Polderdijk bevonden zich enkele

kleine tuinders- en dijkwoningen. In 1933 werd het electriciteitshuisje en de destructor gebouwd naar ontwerp van architect P.M.A. Huurman.
De kleine tegels in het electriciteitshuisje verwijzen naar invloeden van de Amsterdamse School, de haan en de hond van de waakzaamheid en trouw van de P.E.N.

Door demping van de Where en van alle stadsbinnengrachten en door de omvangrijke nieuwbouw is de oude kern van Purmerend sterk veranderd. Buiten de kern is Purmerend sterk gegroeid, grote nieuwbouwwijken omsluiten de kern en enkele boerderijen tussen deze nieuwbouw zoals aan het Trimpaal of aan de Saturnusstraat herinneren aan het oorspronkelijke grondgebruik. Ook het gemaal aan het Oudelandsdijkje ligt tussen nieuwbouw in.

Het buitengebied
De bebouwing in het buitengebied heeft voornamelijk een agrarisch karakter.
De Purmerbuurt is een klein buurtschap in de Purmer. In de MIP-periode stonden hier op het kruispunt van de Purmerenderweg en de Westerweg een kerk, pastorie, een school, enkele boerderijen, tuinderswoningen en gewone woonhuizen.
De kerk is vervangen maar de pastorie uit 1881 is nog bijzonder gaaf en vertoont invloed van de Neo-Renaissance. Het buurtschap Neck is zeer klein en telt enkele boerderijen en woonhuizen langs de dijk.
In de Purmer zijn grote boerderijen veelal van voor de MIP-periode op ruime afstand verspreid langs wegen en dijken gebouwd. Veelal sober van vorm of verrijkt met pilasters en afgesloten door een kroonlijst.
De boerderij uit 1910 aan de Purmerdijk 15 heeft evenals enkele andere boerderijen een verhoogde middenpartij maar hier wordt de top versierd met gecementeerde voluten. De staart van de boerderij wordt afgesloten door een trapgevel.
In de polder Wormer zijn eveneens veelal oudere boerderijen, maar ook kleinere woningen langs de dijk geplaatst. De boerderijen zijn deels van een verhoogde middenpartij voorzien en versierd met al dan niet gecementeerde bakstenen pilasters. De gevels worden veelal afgesloten door een kroonlijst. De 17de-eeuwse molen aan de Kanaaldijk is beeldbepalend.

Verantwoording inventarisatie

Bij de inventarisatie van objecten uit de periode 1850-1940, de MIP-periode, in de gemeente Purmerend blijkt dat de MIP panden voornamelijk in het centrum, ten zuiden van het centrum en in de westelijk gelegen Hazepolder staan. In het buitengebied bevinden zich enkele agrarische bedrijven.
Criteria voor het plaatsen van objecten op de inventarisatielijst waren de architectonische vormgeving, de detaillering, de oorspronkelijke functie, de situering en de architectuur- of lokaal historische waarden van de objecten. Tevens werden karakteristieke verbouwingen uit de MIP-periode geïnventariseerd. De panden geven een beeld van de cultuurhistorische ontwikkelingen uit de periode 1850-1940. Openbare gebouwen zoals scholen, kerken, de twee ziekenhuizen, het oude gemeentehuis evenals het postkantoor uit de periode 1850-1940 werden bij redelijke gaafheid altijd geïnventariseerd vanwege hun functionele waarde; het Stadsziekenhuis aan de Purmersteenweg werd mede vanwege de architectonische vormgeving en daarmee de architectuur-historische waarde op de inventarisatielijst geplaatst. Zowel de Rooms-Katholieke als de Algemene Begraafplaats werden in de MIP-periode aangelegd. De begraafplaatsen zelf, de kleine kapel op de Rooms-Katholieke Begraafplaats en enkele grafzerken werden geïnventariseerd.
Van de vele woonhuizen en winkelwoonhuizen uit de MIP-periode evenals van karakteristieke verbouwingen uit die tijd werden enkele representatieve voorbeelden geselecteerd. De zuidzijde van de Herengracht (nummers 2 t/m 17) is als beeldbepalende straatwand in zijn geheel in de inventarisatie opgenomen.

Geraadpleegde werken

Buro Maas, *Landschapsonderzoek Noord-Holland*, regio G: Waterland. Uitgevoerd in opdracht van de Dienst Ruimte en Groen (voorheen PPD) van de provincie Noord-Holland, Haarlem, 1985.

De zeeweringen en waterschappen van Noord-Holland. Haarlem. Door: 1864: G. de Vries, 1894: J.W.M. Schorer, 1936: D. Kooiman.

Don, P., *Kunstreisboek Noord-Holland.* Zeist 1987.

Dijksterhuis, R., *Spoorwegtracering en stedebouw in Nederland* historische analyse van de wisselwerking in de eerste eeuw, 1850-1940, Utrecht 1984.

Engel, W.I. en J. Kok, *Trams en tramlijnen; stoomtrams van Wadden tot IJ*, Rotterdam 1973.

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, *Rapport der provinciale commissie ter bestudering van de gemeentelijke herindeling van Noord-Holland*, tweede deel (o.m. Waterland), Haarlem 1959.

Huurdeman, P., *De geschiedenis van Purmerend*, Purmerend 1975.

Kok, J., *'t Boemeltje van Purmerend*, Schoorl 1980.

Provinciale Planologische Dienst, *Korte sociografische beschrijving van de gemeente Purmerend* (situatie 1978), Haarlem 1978.

Rijkswaterstaat, *Beschrijving van de provincie Noord-Holland*, behorende bij de waterstaatskaart, 's-Gravenhage 1950.

Roy van Zuydewijn, N. de, *Monumentenreisboek van Nederland Deel Noord- en Zuid-Holland*, 's-Gravenhage 1990.

Steegh, A., *Monumentenatlas van Nederland*; 1.100 historische nederzettingen in kaart, Zutphen 1985.

Stichting voor Bodemkartering, *De bodem van Noord-Holland*, Wageningen 1974.

Verhoofstad, P.M., *Geschiedenis van Purmerend*, Purmerend 1947.

Tabel

Ontwikkeling van de bevolking van de gemeente Purmerend tussen 1850 en 1940

jaartal	*Inwoners*
1851	3.935
1860	4.433
1870	4.628
1875	4.818
1880	5.141
1890	5.551
1900	5.680
1910	5.877
1920	6.098
1925	6.264
1930	6.062
1940	6.217

1 oktober 1990: 60.409 inwoners

Bron gegevens 1850-1940: Databank bevolkingsgegevens, Instituut voor Sociale Geografie, Universiteit van Amsterdam

Herkomst afbeeldingen

1. MIP-inventarisatiegebieden Noord-Holland, ingetekend op kaart PPD Noord-Holland.

2. Militaire Topografische Kaart, bladen 19-3 en 4 (1857/58) en 25-2 (1849). Uit: Grote Historische Atlas van Nederland, Deel 1: West-Nederland 1839-1859, Groningen, 1990.

3. J. Kuyper, Gemeente-atlas van de provincie Noord-Holland 1869. Edam 1866; Ilpendam 1867; Kwadijk 1866; Purmerend 1866.

4. Historische Atlas Noord-Holland, verkend in 1876 en 1877, herzien in 1892 en 1903/1904/1906, uitgegeven in 1905/1907.

5. U.S. Army Map Service. Sheet 345, 349 en 350, Washington 1943.

6a. Grote Topografische Atlas van Nederland. Deel 1: West-Nederland, Groningen 1989.

6b. Overzicht van de polders in de gemeente Purmerend. Ingetekend op basis van afbeelding 6a.

7. De uitbreidingen van Purmerend (tijdens en na de MIP-periode). Ingetekend op basis van afbeelding 6a.

8. Bodemkaart van de gemeente Purmerend; getekend op basis van afbeelding 6a en De bodem van Noord-Holland, Stiboka, Wageningen 1974.

9. Waterstaatskaart, bladen 19-oost en 25-oost. Meetkundige Dienst Rijkswaterstaat, Delft, 1985.

10. Wegennet rond 1850; ingetekend op basis van afbeelding 6a.

11. Wegennet rond 1940; ingetekend op basis van afbeelding 6a.

12. Wateren rond 1850; ingetekend op basis van afbeelding 6a.

13. Wateren rond 1940; ingetekend op basis van afbeelding 6a.

14. Dijken en kaden 1850-1940; ingetekend op basis van afbeelding 6a.

15. Spoorwegen 1850-1940; ingetekend op basis van afbeelding 6a.

16. Plattegrond van de binnenstad van Purmerend. Uit: Stadsplattegrond van Purmerend, Falkplan/Suurland, 4de druk.

17. Luchtfoto van de binnenstad. Bron: afdeling Voorlichting, gemeente Purmerend.

1. MIP-inventarisatiegebieden Noord-Holland

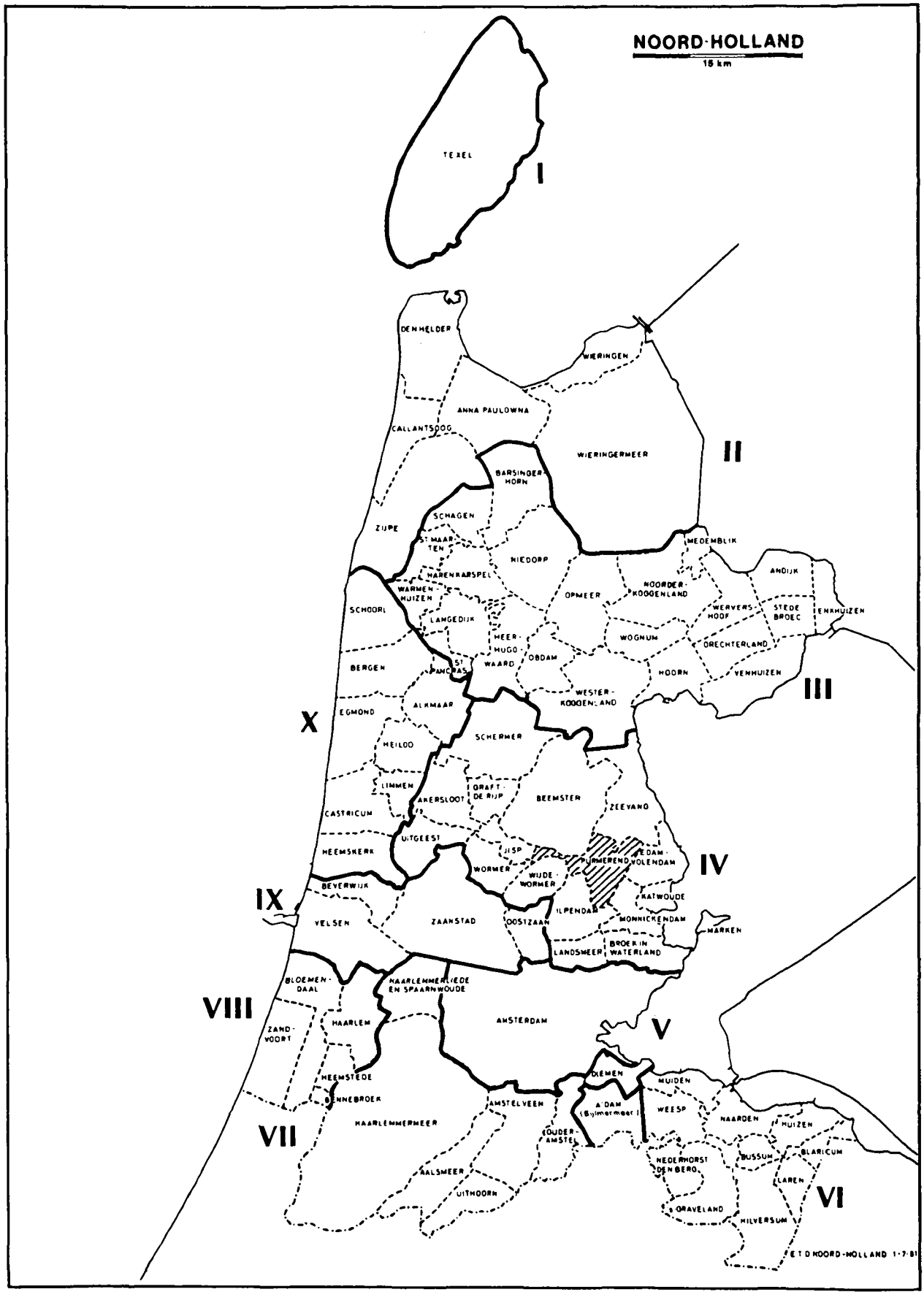

2. Situatie rond 1850

3. Gemeente Edam in 1866.

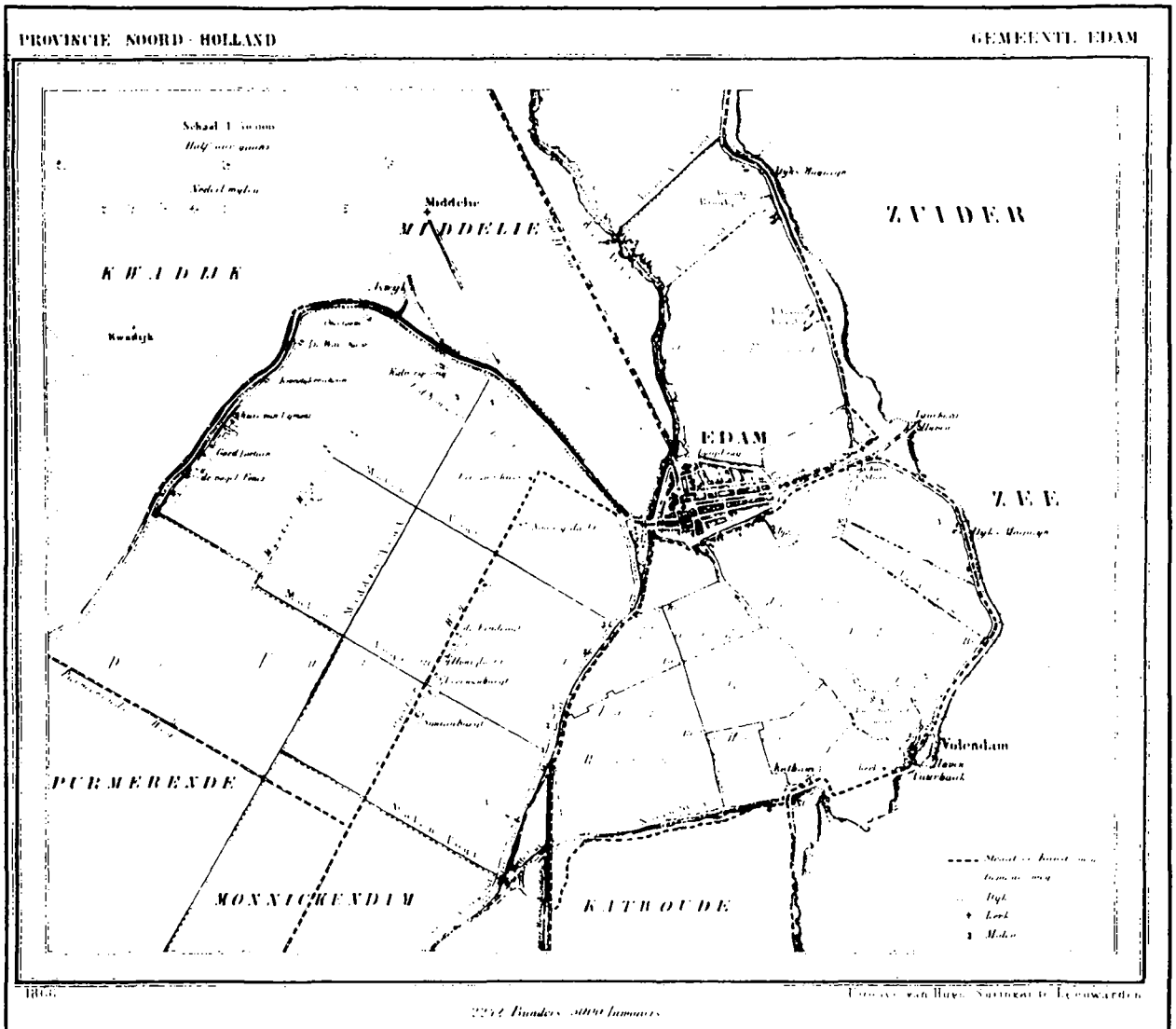

3b. Gemeente Ilpendam in 1867

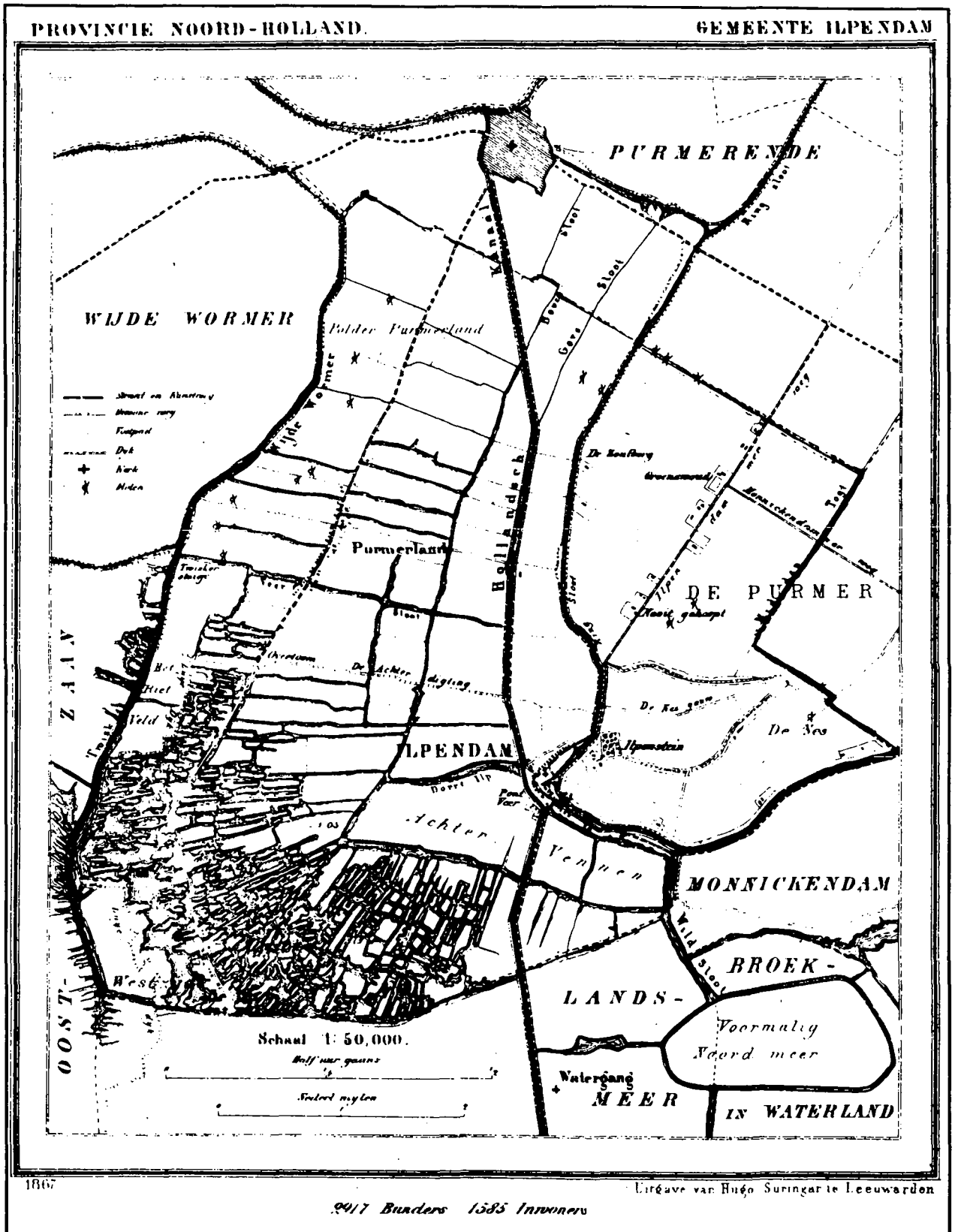

3c. Gemeente Kwadijk in 1866

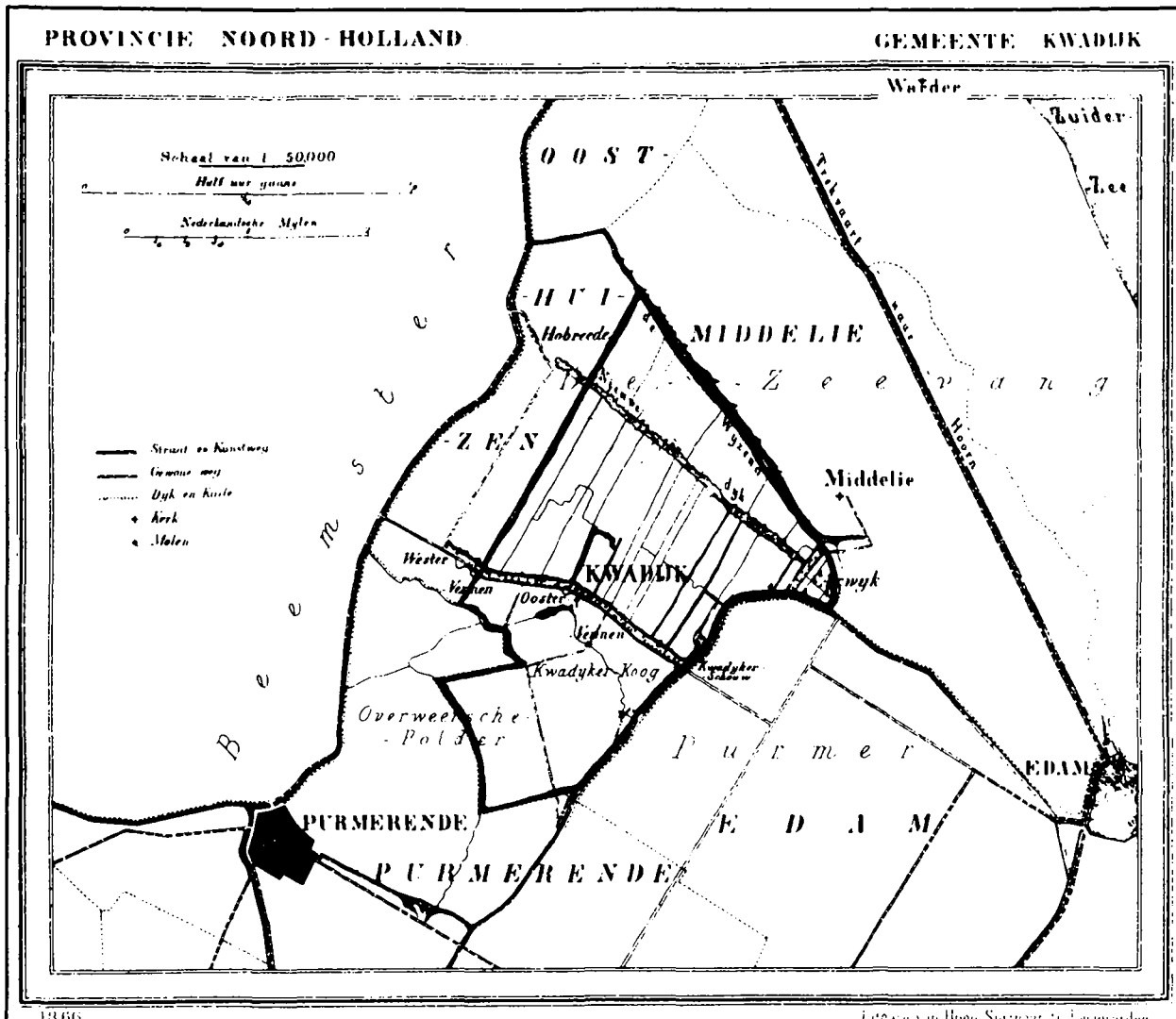

3d. Gemeente Purmerend in 1866

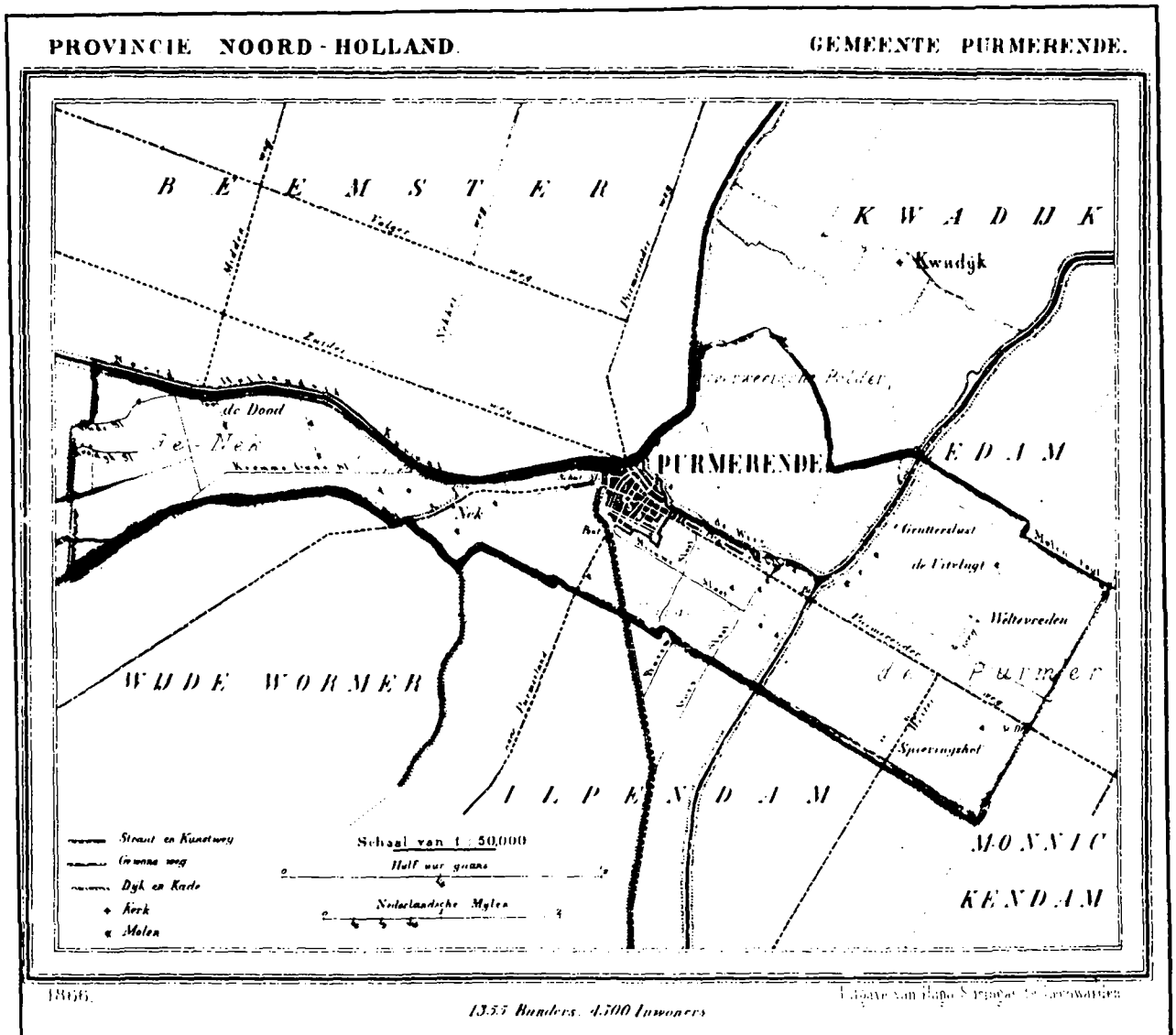

4. Situatie rond 1900

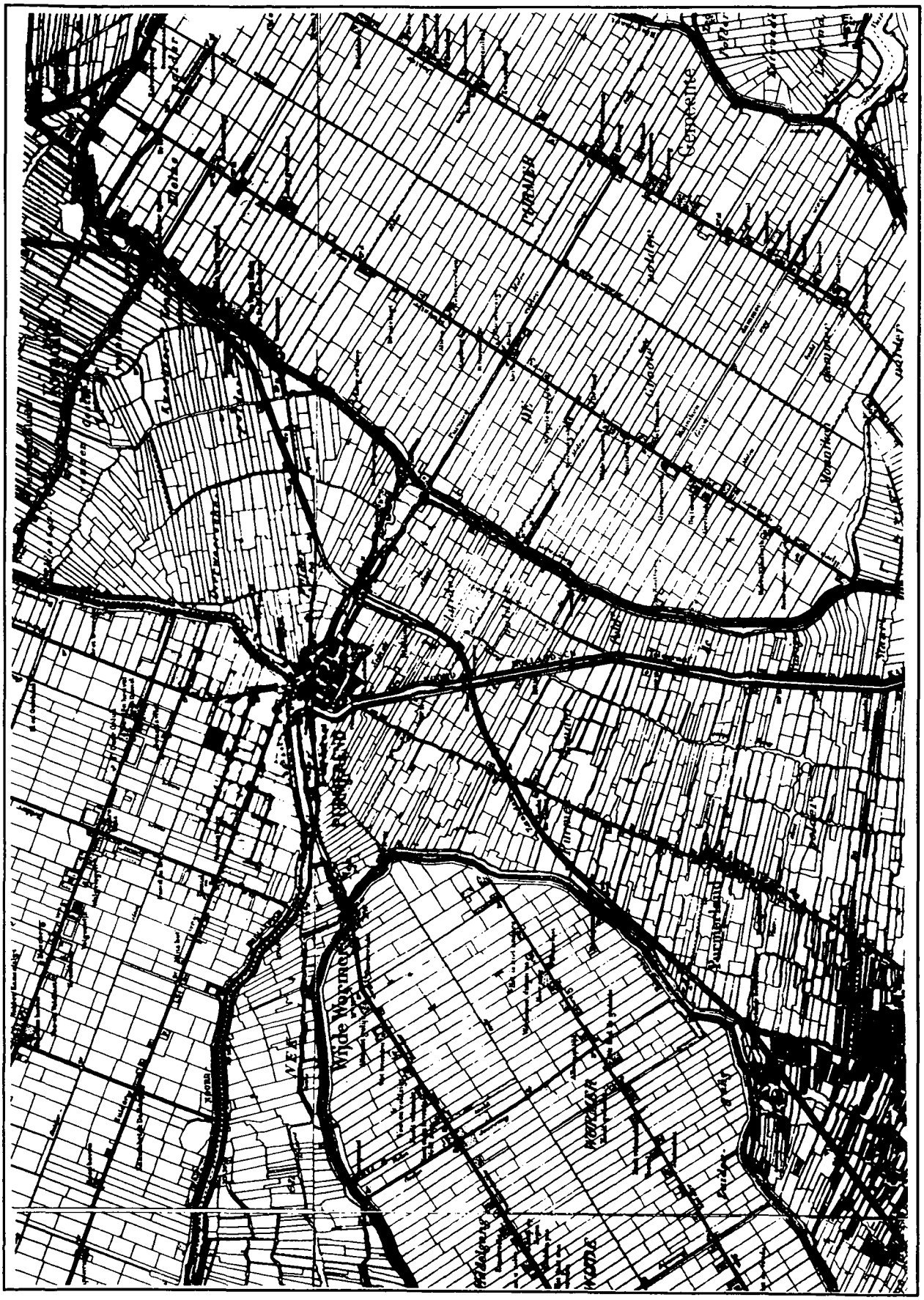
Gemeente
Wormerveer
Zaan
Noord
Wormerveerder
Kanaal
Zaan
Zaan
Zaan

5. Situatie rond 1940

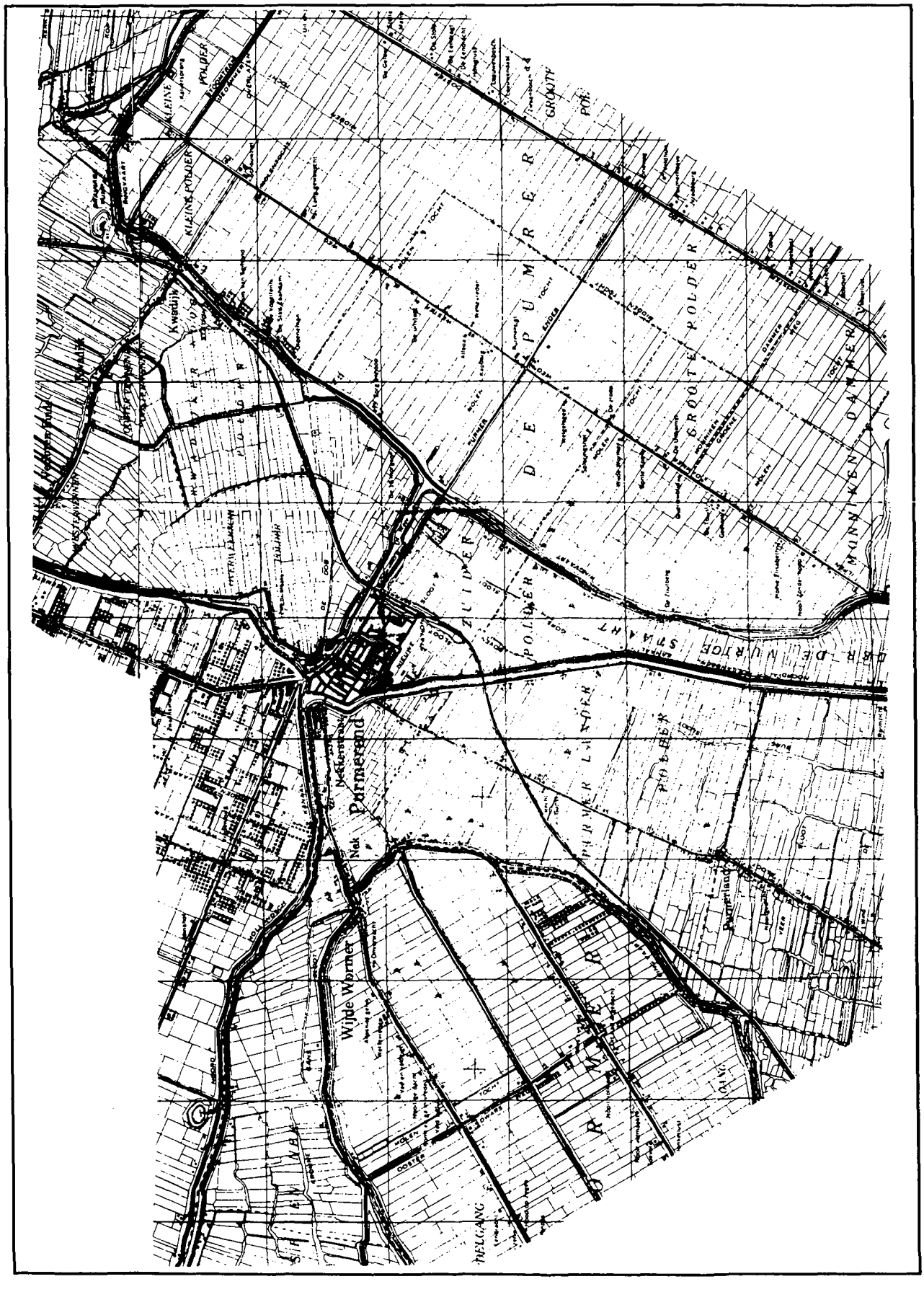

6a. Situatie rond 1983

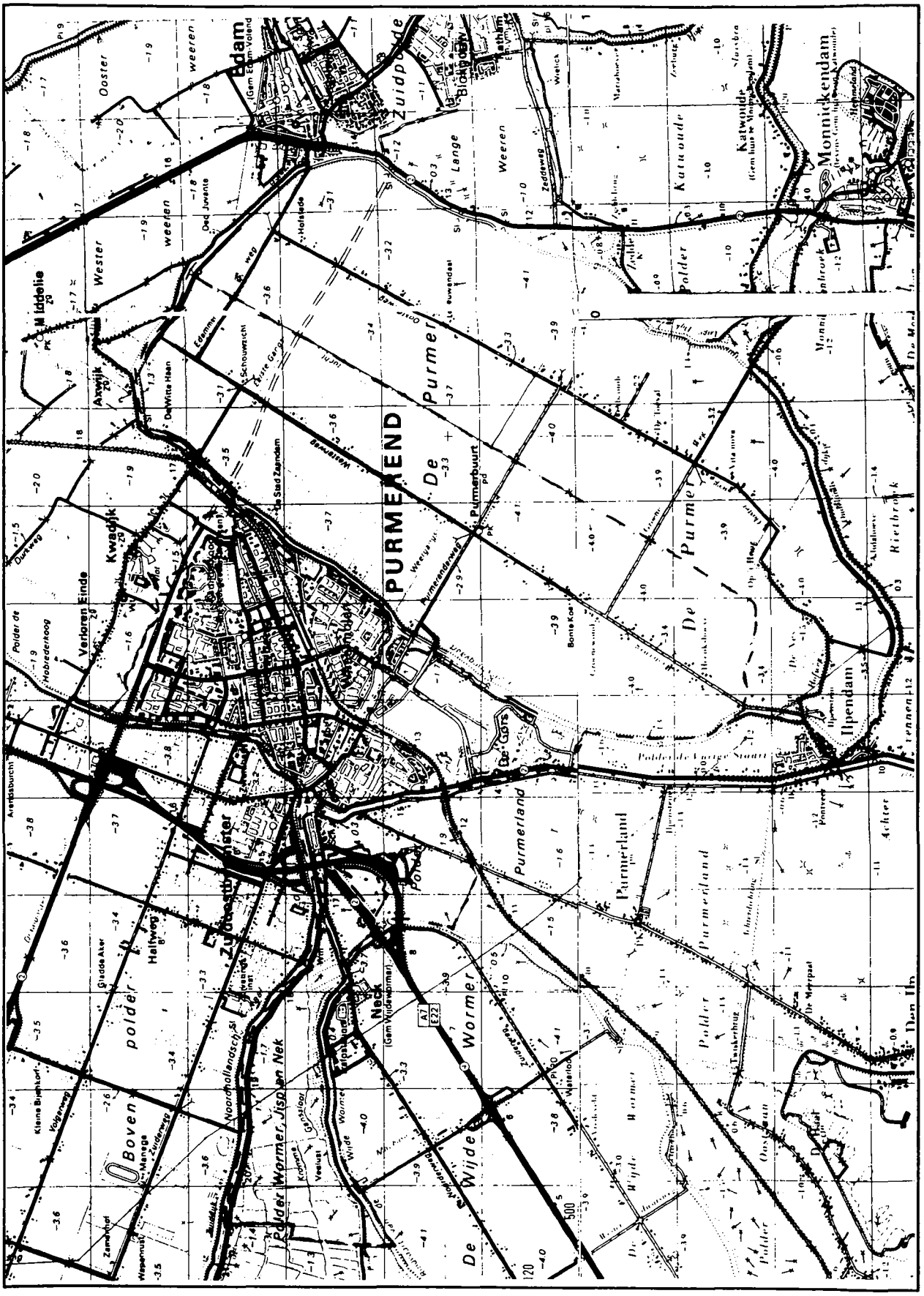
PURMEREND
Purmerland
Ilpendam
Monnickendam
Katwoude
Zuidpolder
Neck
Wormer
Wijde
Bovenpolder
Wester weeren
Ooster weeren
Lange Weeren
Kwadijk
Axwijk
Middelie
Verloren Einde
Purmerbuurt
Purmerend
Zuidwester
Noordhollandsch Kanaal
Polder Wormer, Jisp en Nek
Purmerland
Polder
Katwoude
Ilpendam
Monnickendam
Edam
Volendam
Zuiderzee
Waterlandse Zeedijk
Purmerbuurt
Weerenweg
Purmerdijk
Purmerbuurt
Purmerbuurt
Purmerbuurt

6b. Grenzen van polders en droogmakerijen

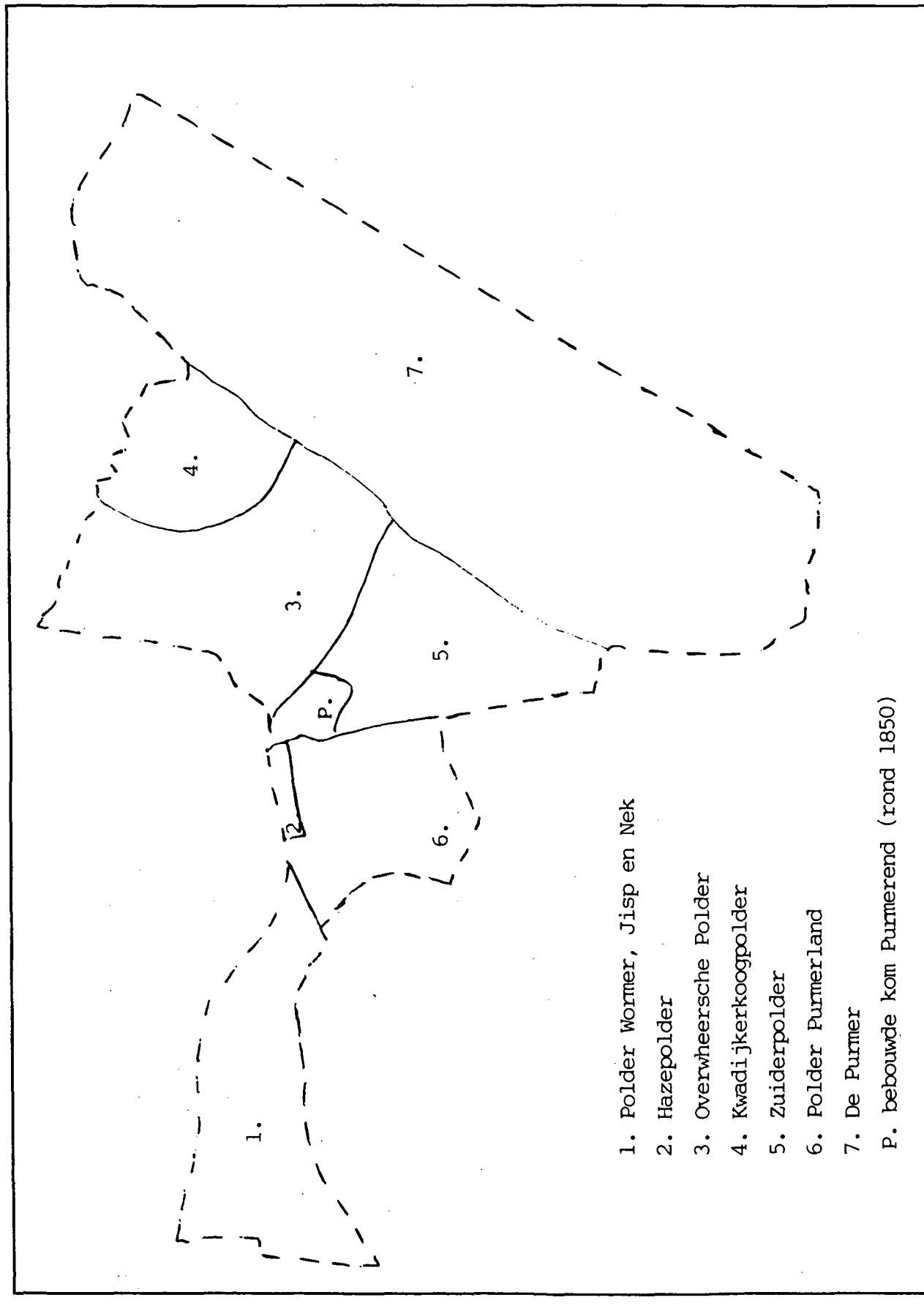

7. Uitbreidingen van Purmerend

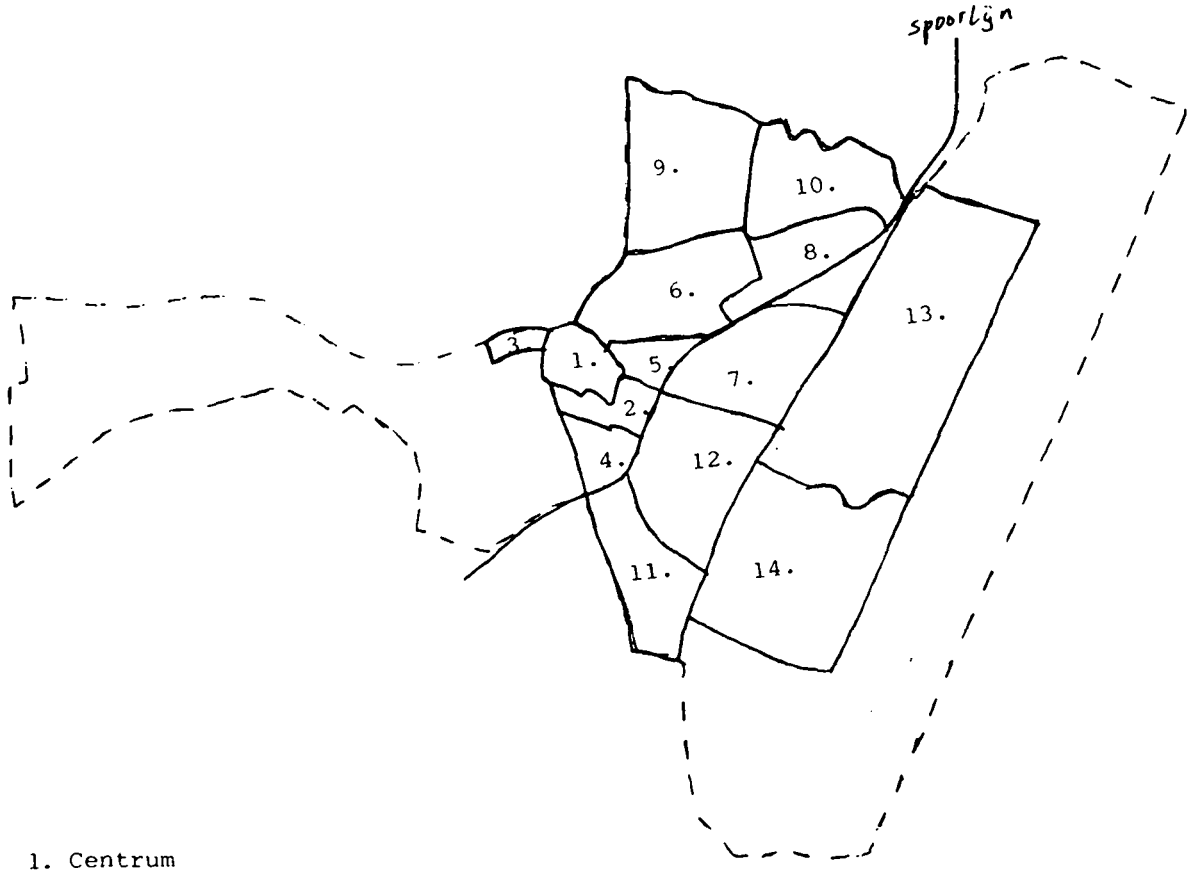

1.	Centrum	
2.	Vooruitstraat e.o.	1902-1920
3.	Hazepolder	1930-1956
4.	Zuid	1945-1955
5.	Wagenwerf	1948-heden
6.	Overwhere I	1957-1964
7.	Wheermolen	1964-1970
8.	De Koog	1967-heden
9.	Overwhere II	1970-heden
10.	Molenkoog	1975-heden
11.	Gors-Zuid	1976-heden
12.	Gors-Noord	1977-heden
13.	Purmer-Noord	± 1985-heden
14.	Purmer-Zuid	± 1989-heden

8. Bodemkaart

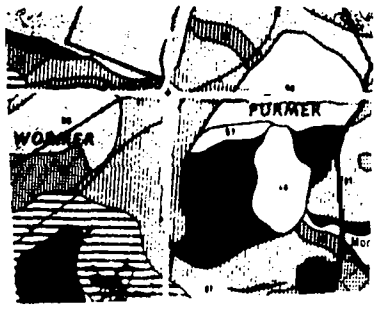

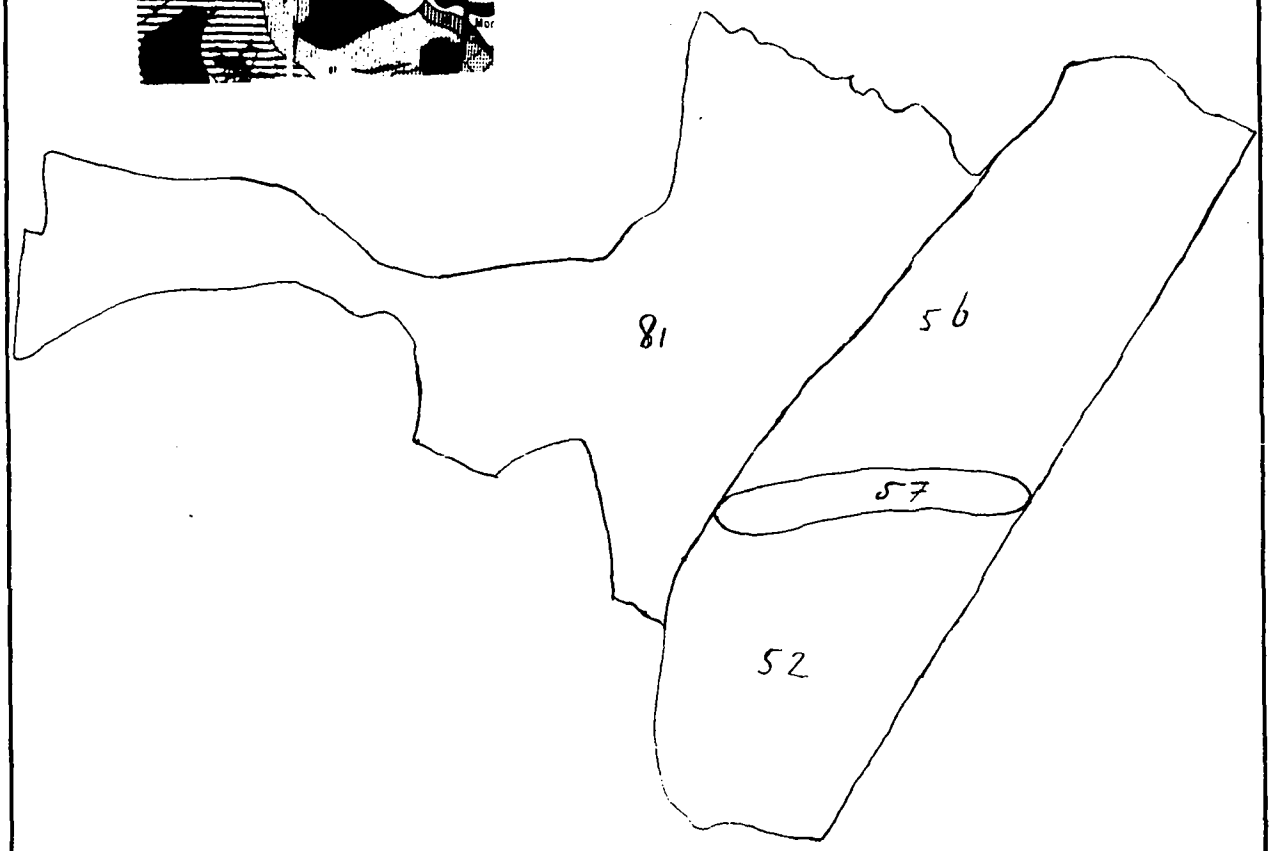

ZEEKLEIGRONDEN

ZUIDERZEEBODEM-GRONDEN

Kalkarm

Diep zeer humeus

Hoofdveen tot meer dan 50 cm, soms op veen of veenslik

52 zware klei

OUDE ZEEKLEIGRONDEN

Kalkrijk en kalkhoudend

Ondiep humeus

56 zware klei

Ondiep kalkarm

Ondiep humeus

Afdopend en niet nat of meer slappe ondergrond

57 klei

VEENGRONDEN

VEENGRONDEN

Laagveen

Niet uitgeveend

Op veenmosveen of zeggeveen

81 veenige en humusrijke klei en zandige klei

9. Waterstaatskaart 1985

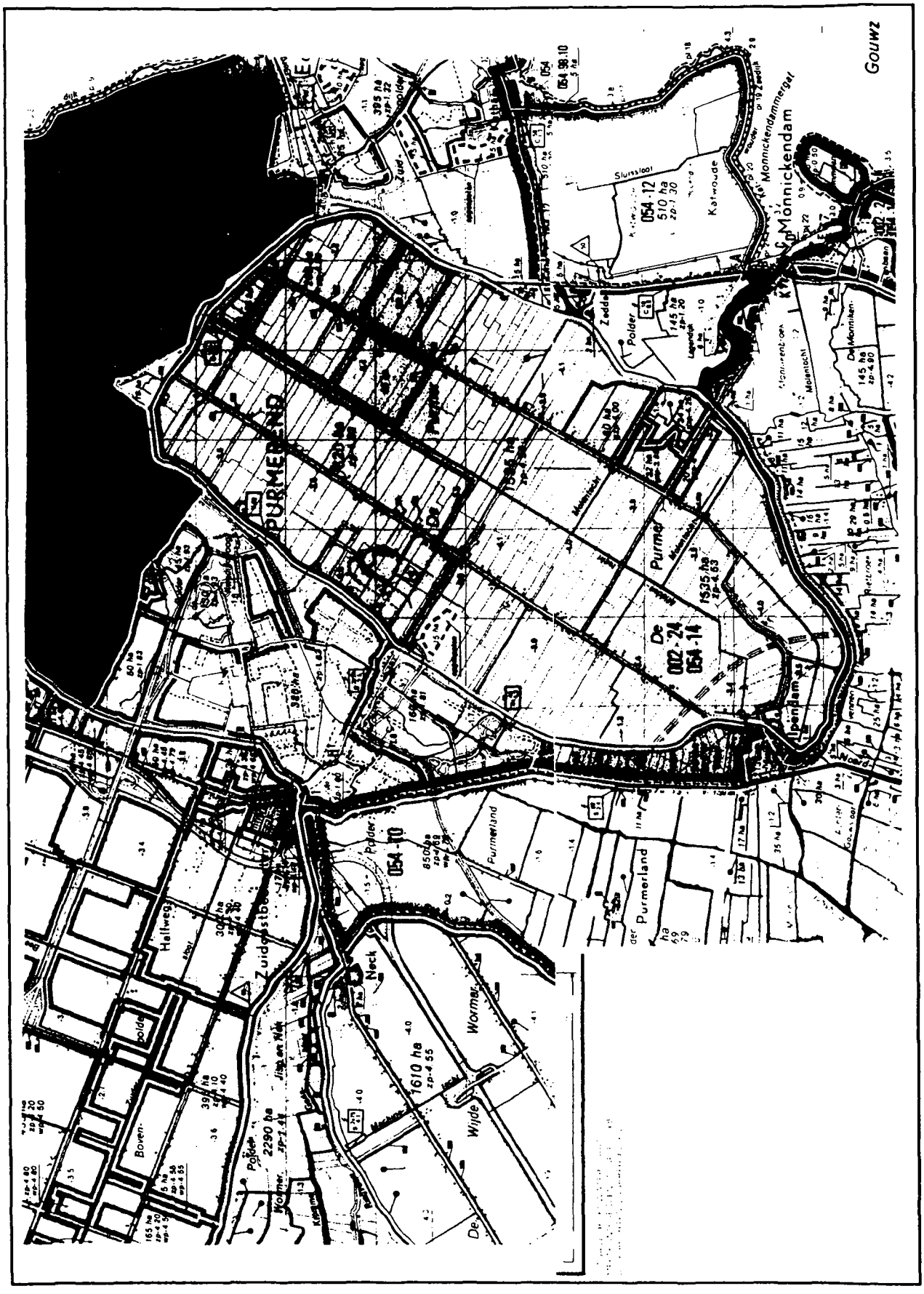

10. Wegennet rond 1850

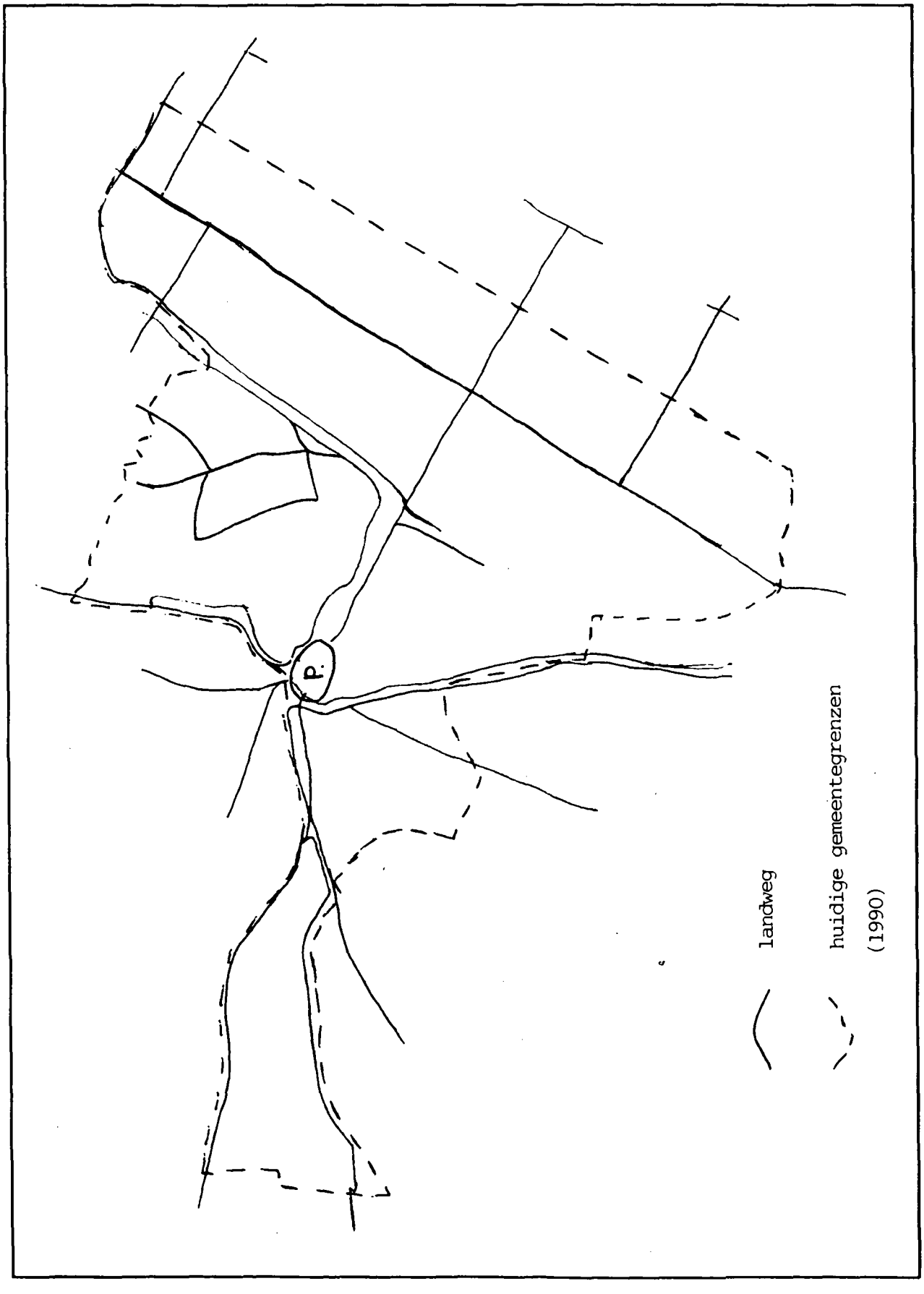

11. Landwegen rond 1940

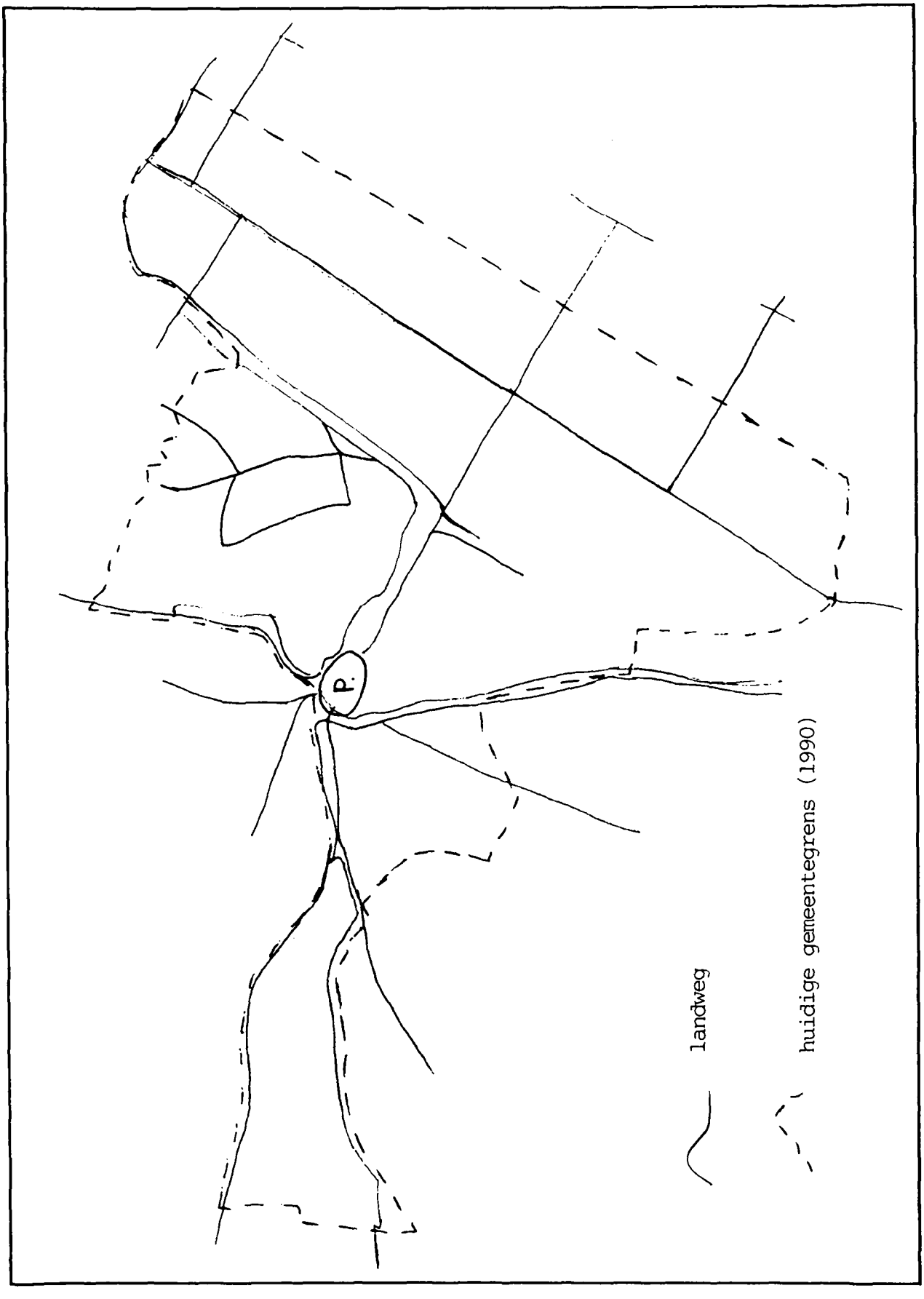

12. Wateren rond 1850

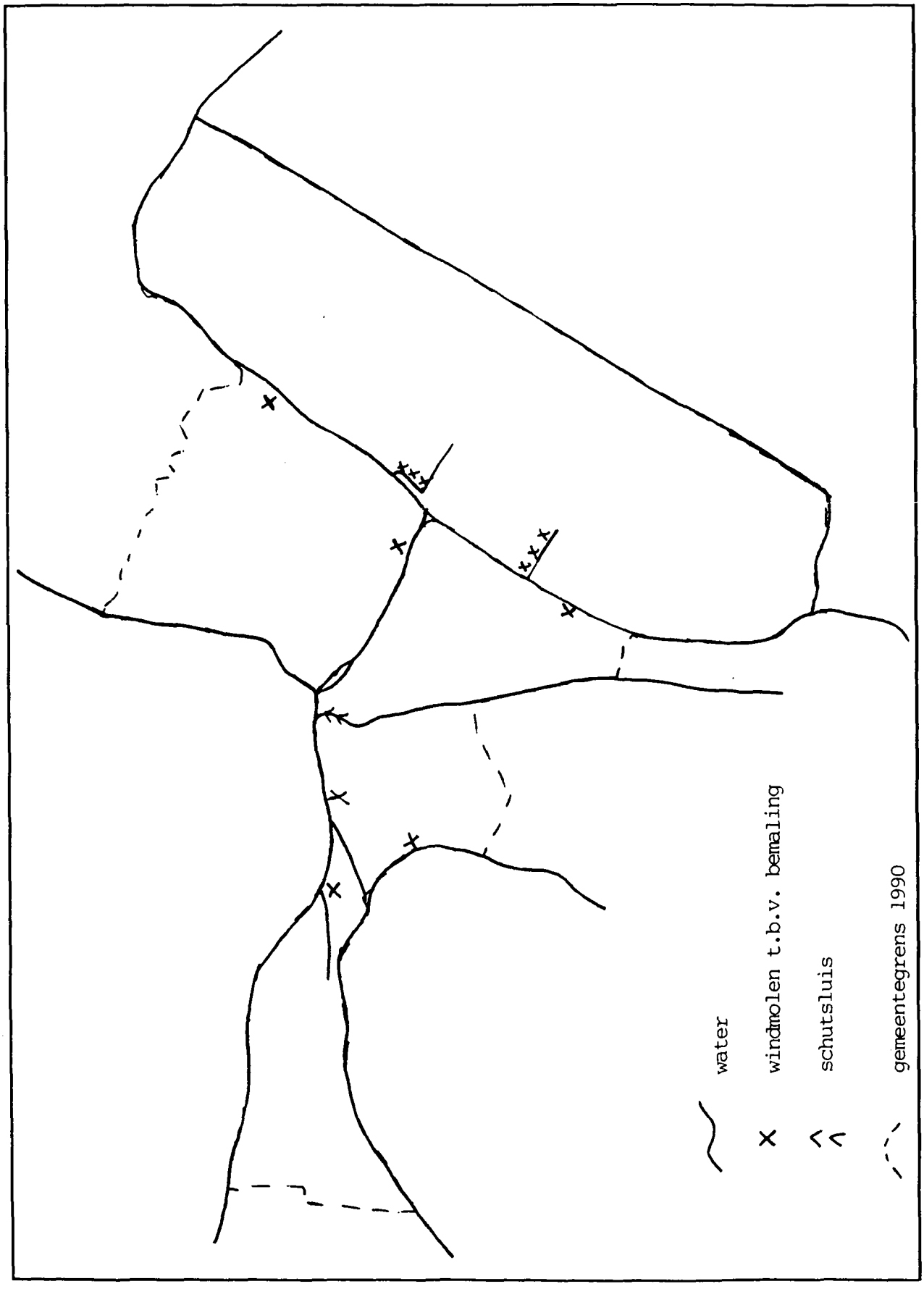

13. Wateren rond 1940

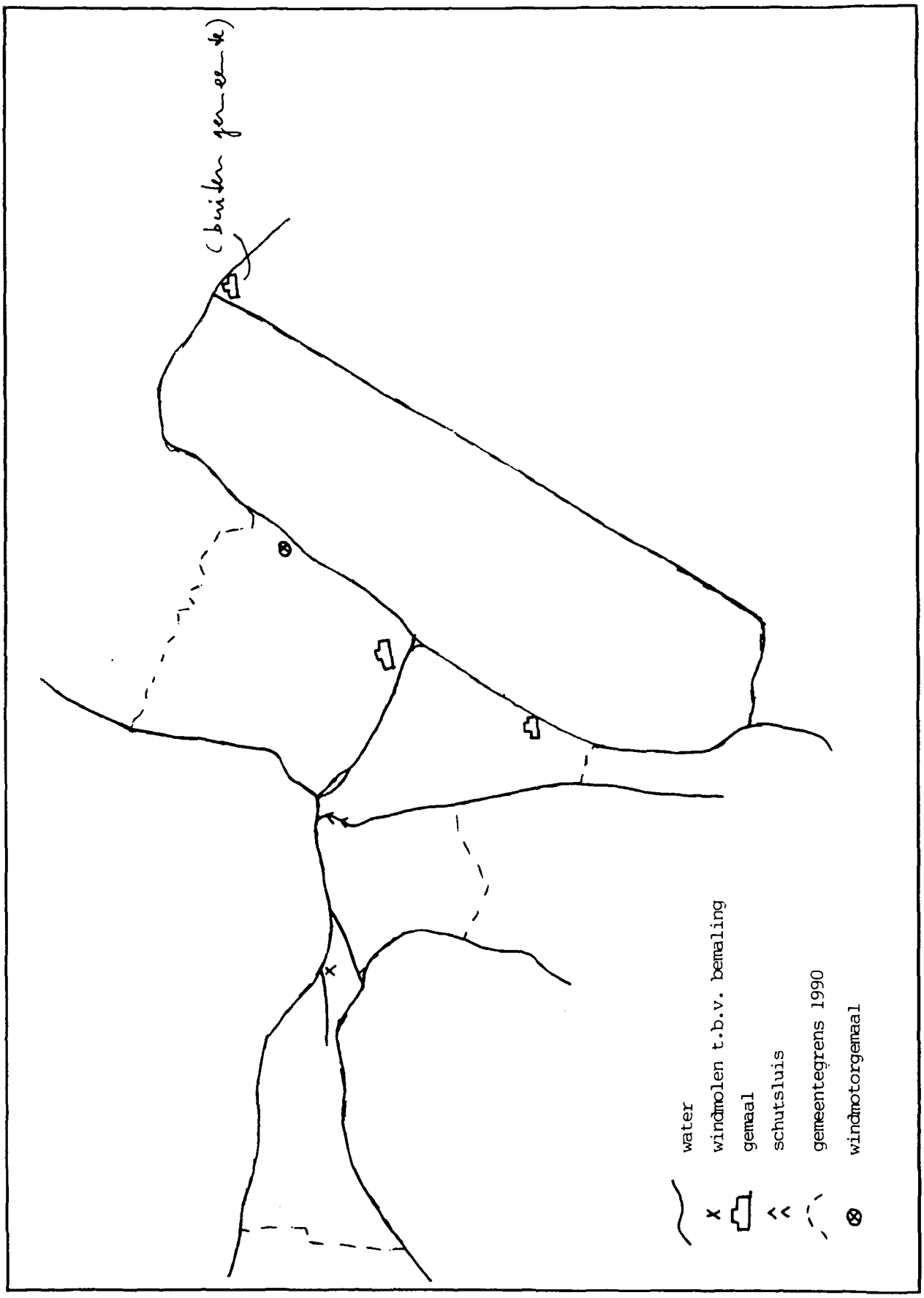

14. Dijken en Kaden in 1850 en 1940

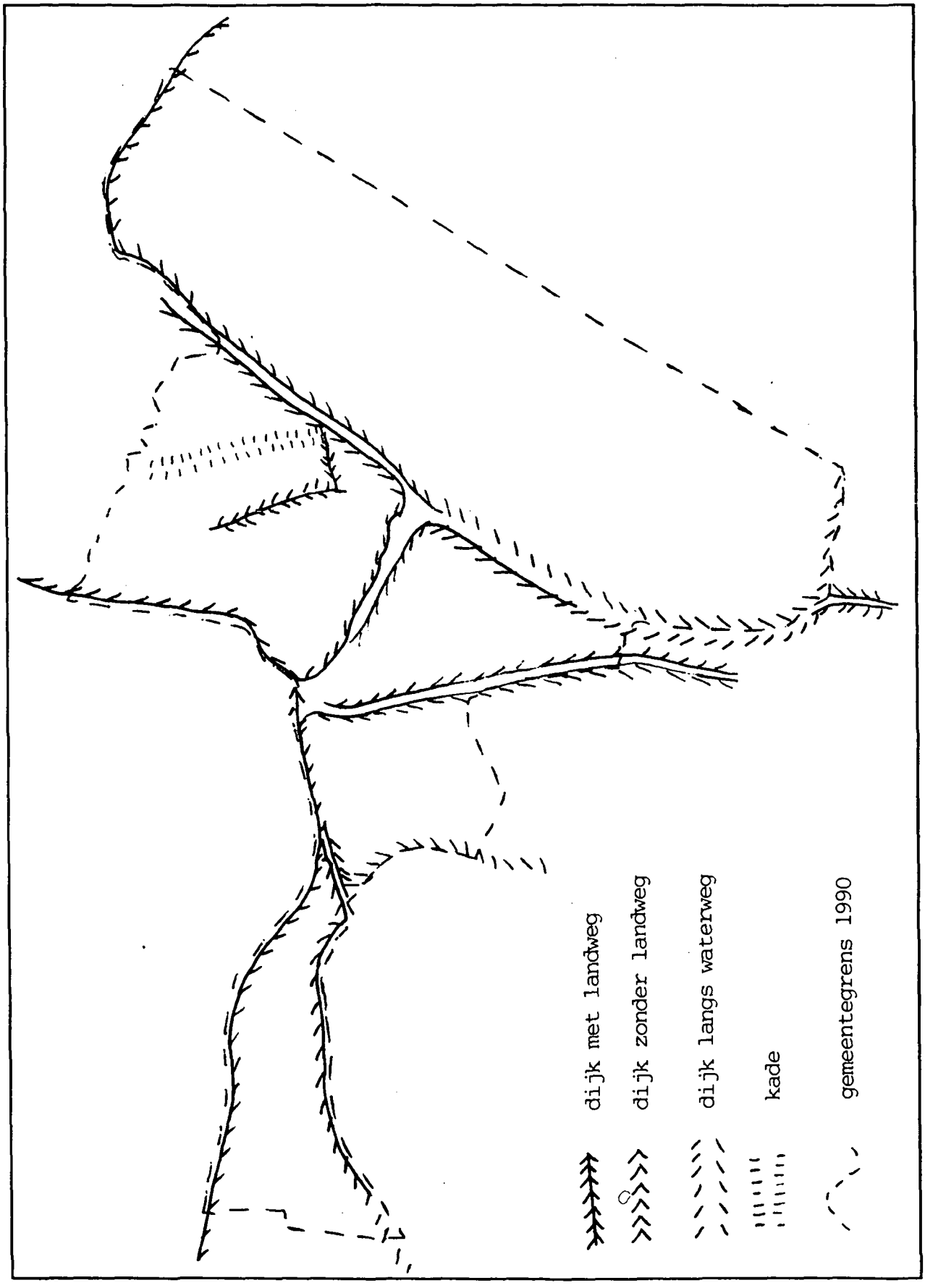

15. Spoorwegen

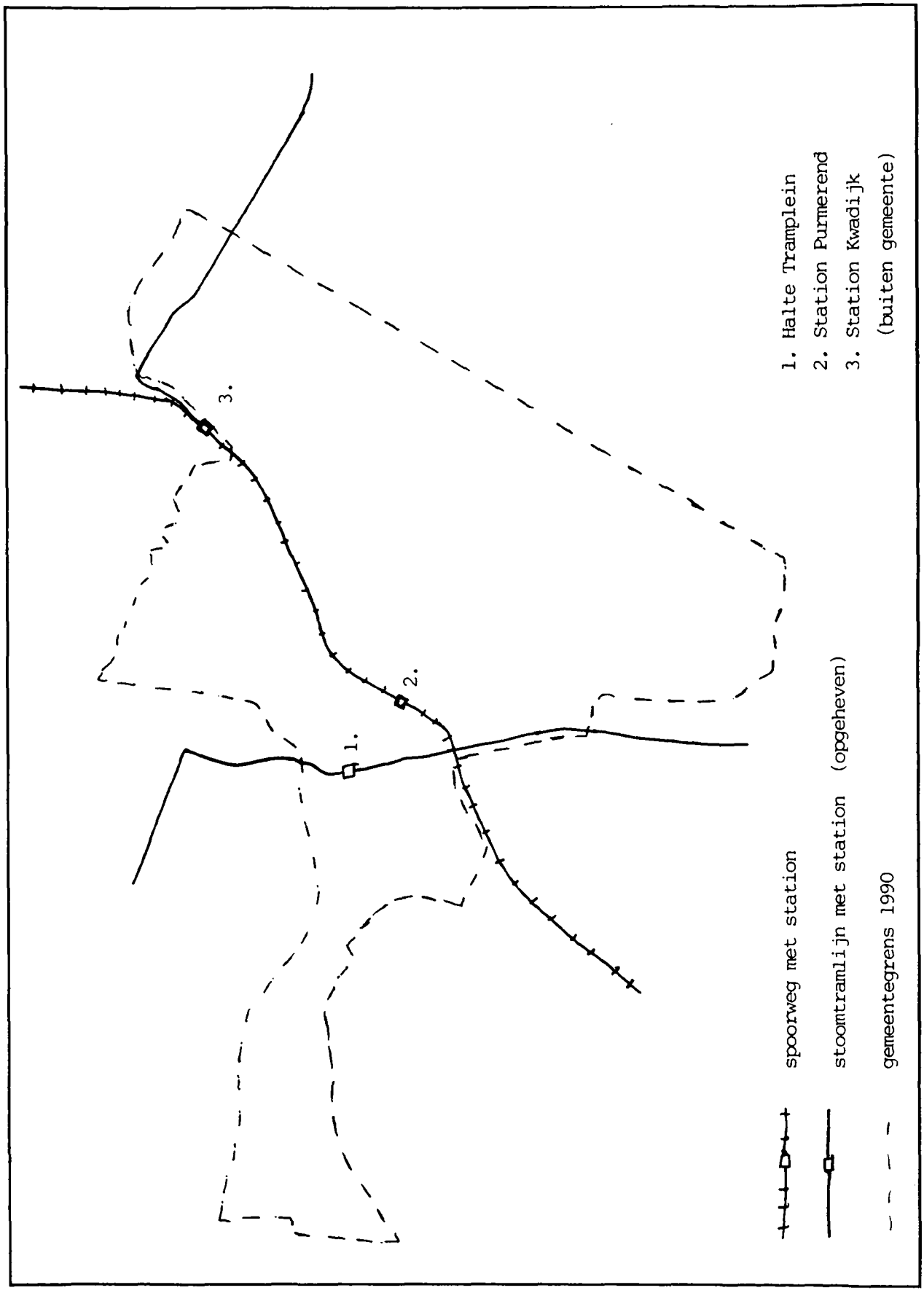

16. Plattegrond centrum (huidige situatie)

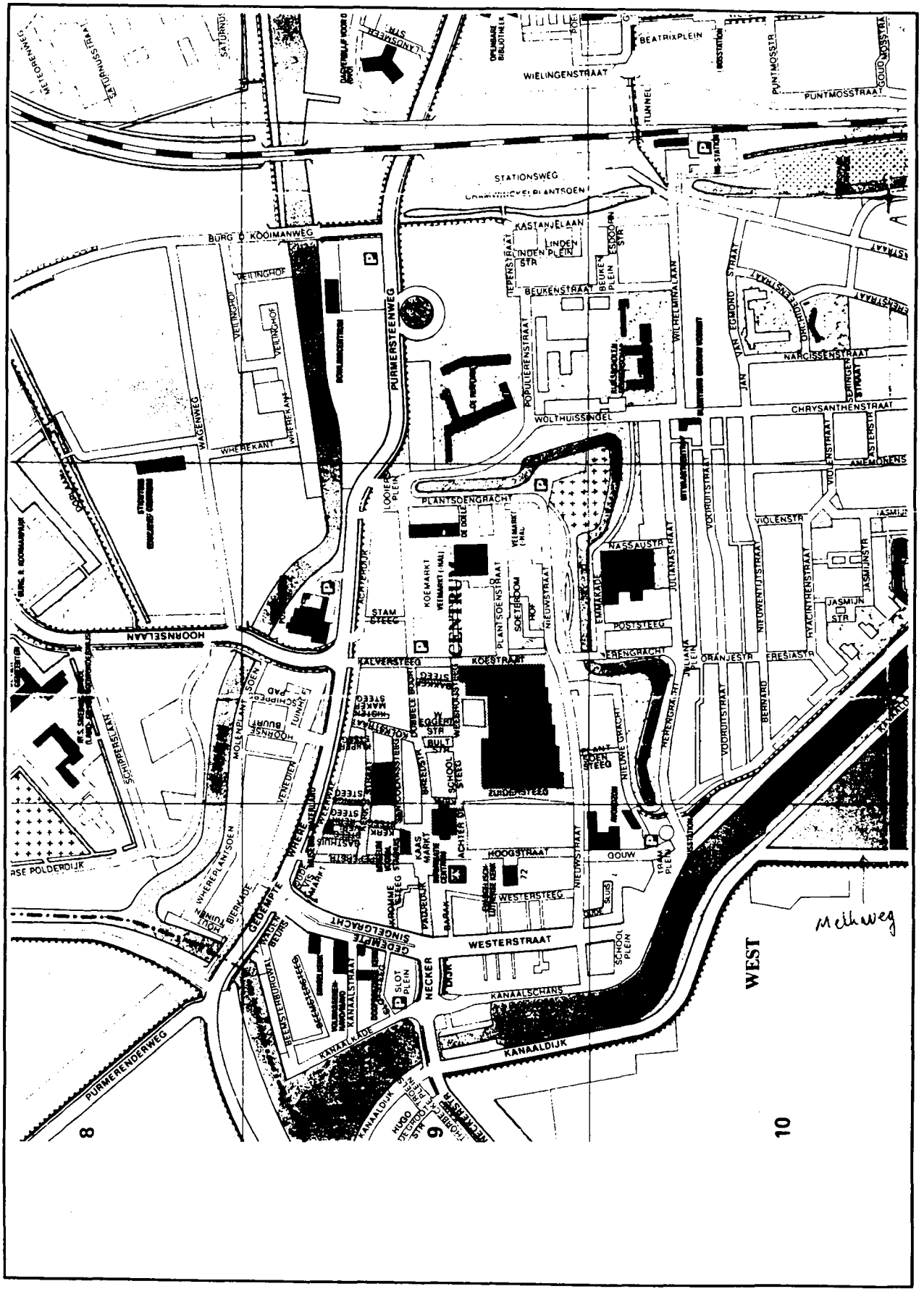

17. Luchtfoto van de binnenstad

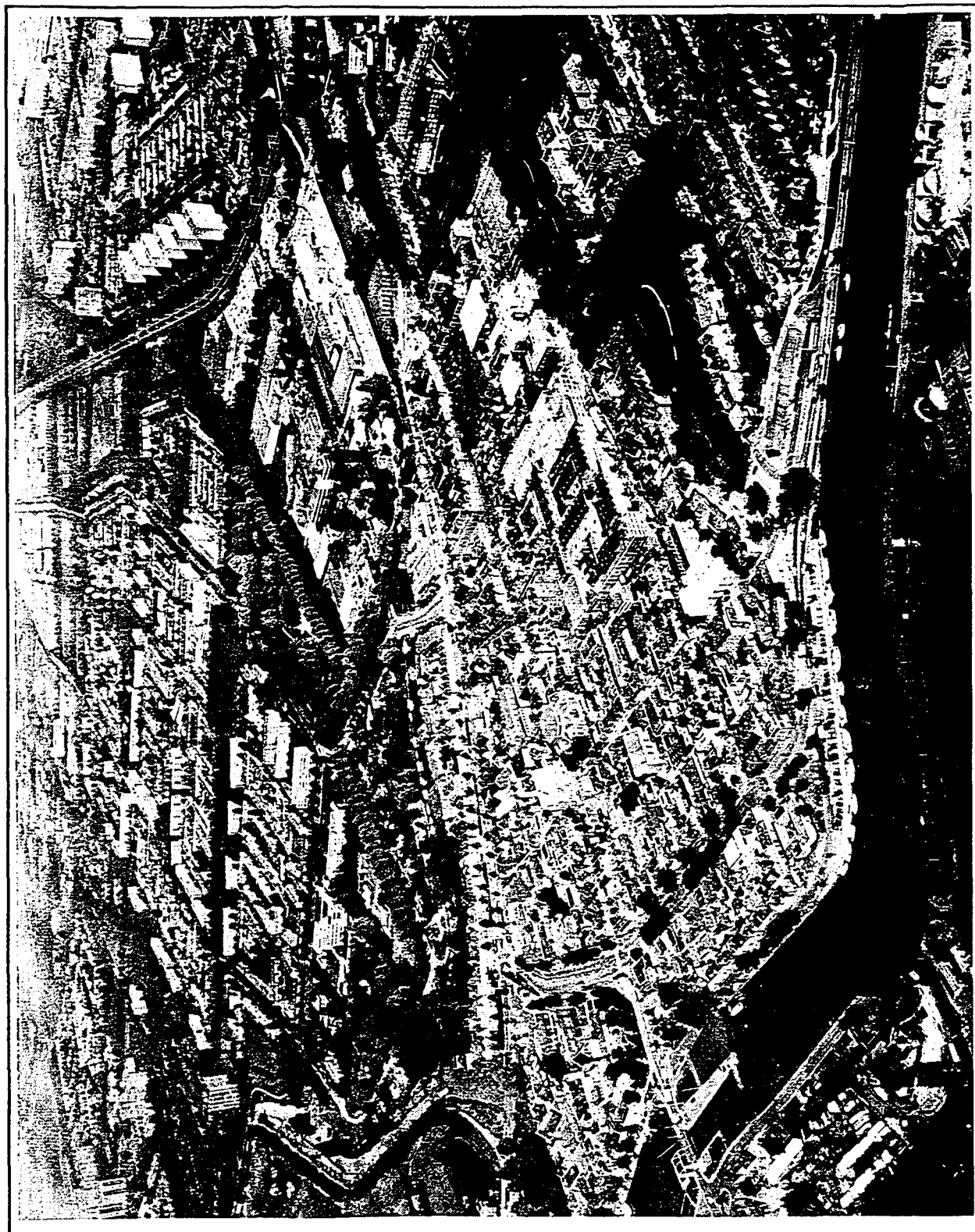

Register

Gemeente Purmerend/Purmerend

001	Achter de Kerk 6	Pakhuis	0004271
002	Achter de Kerk 3,5	Woonhuizen,winkel	0004272
003	Bierkade 8	Woonhuis	0004273
004	Beemsterburgwal 2,3	Woonhuizen	0004274
005	Dubbele Buurt 2,4	Winkel woonhuis	0004275
006	Dubbele Buurt 14	Winkel-woonhuis	0004276
007	Breedstraat 26	Winkel en woonhuis	0004277
008	Emmakade 4	Ziekenhuis	0004278
009	Gedempte Singelgracht 8	Kerk	0004279
010	Gedempte Singelgracht 16	School	0004280
011	Gedempte Singelgracht 18	Bedrijf	0004281
012	Gedempte Singelgracht 29	Woonhuis	0004282
013	Gouw 4	Restaurant	0004283
014	Herengracht 2-17 2-17	Woonhuizen	0004284
015	Herengracht 14	onbekend	0004285
016	Herengracht 17	Woonhuis	0004286
017	Herengracht 18	Woonhuis en kantoor	0004287
018	Herengracht 19	Woonhuis	0004288
019	Herengracht 18-24 19-25	Woonhuizen	0004289
020	Herengracht 26,27	Restaurant-Hotel	0004290
021	Houttuinen 11,13	School en woonhuis	0004291
022	Hoogstraat 18	Kerk	0004292
023	Jaagweg 1	Woonhuis	0004293
024	Jaagweg 4	Kantoor en woonhuis	0004294
025	Jaagweg 9	Spoorwoning	0004295
026	Julianalaan 9	Villa	0004296
027	Kaasmarkt 15	Kerk	0004297
028	Kaasmarkt 16	Museum Waterland	0004298
029	Kaasmarkt 20	Museum, Kantoor	0004299
030	Kanaalstraat 10	Atelierruimte	0004300
031	Kerkstraat 11,13	Vereniginsgebouw.	0004301
032	Koemarkt 48	Marktwezen	0004302
033	Koemarkt 52,54	Stalgebouw	0004303
034	Koemarkt 24	Cafe woonhuis	0004304
035	Koemarkt 32	Buurtcentrum	0004305
036	Koemarkt 30	Woonhuis	0004306
037	Koemarkt 56	Cafe	0004307
038	Kromme Steeg	Pakhuis	0004308
039	Melkweg 2	Woonhuis	0004309
040	Neckerstraat 3	Cafe	0004310
041	Neckerstraat 20	Woonhuis	0004311
042	Neckerstraat 181	Boerderij	0004312
043	Nieuwstr.Nieuwegracht 80,32	Dubbel woonhuis	0004313
044	Nieuwegracht 28	Kantoor	0004314
045	Nieuwegracht 2-28	Woonhuizen	0004315
046	Nieuwstraat	Begraafplaats	0004316
047	Nieuwstraat 34	Garage woonhuis	0004317
048	Bernard Nieuwentytstraat 1	Vrijstaand woonhuis	0004318
049	Nieuwstraat 85	Gemeenschapshuis	0004319
050	Overweerse polderdijk	Begraafplaats	0004320
051	Overweerse polderdijk 4	Tuinderswoning	0004321
052	Overweerse polderdijk 49	Dijkwoning	0004322
053	Overweerse polderdijk 53-59	Fabriek;Woningen	0004323
054	Peperstraat 4	Kantoor	0004324
055	Peperstraat 9,9	Winkel-woonhuis	0004325
056	Peperstraat 18	Winkel-woonhuis	0004326

057	Peperstraat 24	Winkel	0004327
058	Peperstraat 26	Winkel	0004328
059	Plantsoengracht 8	Kantoor	0004329
060	Purmerlanderijweg 1	Stallen en hooihuis	0004330
061	Purmersteenweg 2-40	Woonhuizen	0004331
062	Purmersteenweg 9	Villa	0004332
063	Purmersteenweg 11	Woonhuis	0004333
064	Purmersteenweg	Onbekend	0004334
068	Schoolplein 1	Atelier ruimte	0004338
065	Tramplein	Busstation	0004335
066	Tramplein 8	Kantoor	0004336
069	Venedien 12	Woonhuis	0004339
070	Venedien 13	Woonhuis	0004340
071	Venedien 14	Woonhuis	0004341
072	Vooruitstraat 10	Buurthuis	0004342
073	Vooruitstraat 1-17	Woonhuizen	0004343
074	Vooruitstraat 123	Woonhuis	0004344
075	Vooruitstraat 143-149	Woonhuizen	0004345
076	Weerwal 18	Kantoor	0004346
077	Wagenbeurs 2	Winkel-woonhuis	0004347
078	Weerwal 3	Kunstuitleen	0004348
079	Wilhelminalaan 1	Scholengemeenschap	0004349
080	Wilhelminalaan 14,16	Kantoor	0004350
081	Wilhelminalaan 2-8	Woonhuizen	0004351
082	Whereplantsoen 16	School	0004352
083	Wolthuissingel 1	onbekend	0004353

Gemeente Purmerend/buitengebied

084	Oudelandsdijk 14	Woonhuis	0004354
085	Oudelandsdijkje 16	Gemaal	0004355
086	Purmerdijk 9	Boerderij	0004356
087	Purmerdijk 15	Boerderij	0004357
088	Saturnusstraat 3	Boerderij	0004358
067	Trimpad 1	Boerderij	0004337
089	Westerweg 14	Boerderij	0004359
090	Westerweg 18	Boerderij	0004360
091	Westerweg 24	onbekend	0004361
092	Westerweg 28	Boerderij	0004362
093	Westerweg 48	Pastorie	0004363

Colofon

Uitgave
Provinciaal Bestuur van Noord-Holland
Dreef 3, 2012 HR Haarlem
telefoon 023 - 14 31 43

Samenstelling
R. Klip en mw drs P. Devilee
Afdeling Cultuur en Educatie, cluster Monumentenzorg
Dienst Welzijn, Economie en Bestuur

Vormgeving, zetwerk en drukwerk
Bureau Grafische Produktie
Centrale Bestuursdienst

Oplage
200 exemplaren

Haarlem, oktober 1993

Purmerend